Ptasie interwencje

praktyczny poradnik

Utop

BirdLife International PARTNER

FIO Fundusz Inicjatyw Obywatelskich Narodowy Instytut Wolności Centrum Rozwoju Społeczeństwa Obywatelskiego

Redakcja: Aleksandra Pępkowska-Król, Rafał Bobrek

Autorzy:
Rafał Bobrek (OTOP)
Monika Klimowicz (OTOP)
Kacper Kowalczyk (student V roku weterynarii na UP we Wrocławiu, SKN Medycyny Zwierząt Egzotycznych „Mephitis")
Karolina Kuszlewicz (adwokat specjalizujący się w prawnej ochronie przyrody, rzeczniczka ds. ochrony zwierząt przy Polskim Towarzystwie Etycznym)
Jadwiga Moczarska (OTOP)
Dorota Ochocińska (OTOP)
Aleksandra Pępkowska-Król (OTOP)
Tomasz Wilk (OTOP)
Ewa Zyśk-Gorczyńska (Instytut Ochrony Przyrody PAN, Rejestr „Szklane Pułapki")

Konsultacja merytoryczna: Grzegorz Baś (ochrona siedlisk), Monika Bobrek (pomoc pisklętom i podlotom), Karolina Kuszlewicz (prawo)

Korekta: Jolanta Tyczyńska

Zdjęcie na okładce: Odpowiednio wcześnie podjęta i prawidłowo przeprowadzona interwencja może uratować ptakowi życie. W miastach szczególnie zagrożone są ptaki gnieżdżące się w budynkach, np. pustułki. Przypadki remontów zagrażających ich gniazdom i lęgom należy zgłaszać policji lub straży miejskiej, patrz rozdział 4 (fot. Miłosz Kowalewski).

Projekt, skład i łamanie: Larus Studio Witold Ziaja

Wydawca:
Ogólnopolskie Towarzystwo Ochrony Ptaków
ul. Odrowąża 24, 05-270 Marki
www.otop.org.pl, biuro@otop.org.pl

Publikacja współfinansowana w ramach projektu „Wolontariat wysokich lotów" ze środków Programu Funduszu Inicjatyw Obywatelskich na lata 2014–2020.

Copyright by Ogólnopolskie Towarzystwo Ochrony Ptaków, Marki 2018

ISBN 978-83-89830-29-6

Ptasie interwencje

praktyczny poradnik

Ogólnopolskie Towarzystwo Ochrony Ptaków
Marki 2018

Zabezpieczenie ekranu akustycznego pionowymi pasami jest jedną z najskuteczniejszych metod minimalizowania kolizji ptaków z przezroczystymi ścianami, patrz rozdział 8 (fot. Ewa Zyśk-Gorczyńska).

Spis treści

Wstęp 6

1. Prawne podstawy interwencji na rzecz ochrony dziko żyjących ptaków i ich siedlisk
Karolina Kuszlewicz 7

2. Postępowanie w przypadku podjęcia interwencji na rzecz ptaków
Jadwiga Moczarska 11

3. Jak pisać pisma w sprawie interwencji przyrodniczych
Monika Klimowicz 14

4. Niszczenie siedlisk ptaków
Aleksandra Pępkowska-Król, Jadwiga Moczarska 16

5. Pomoc rannym ptakom
Kacper Kowalczyk 21

6. Pomoc pisklętom i podlotom
Monika Klimowicz, Rafał Bobrek 25

7. Zimujące bociany i łabędzie
Rafał Bobrek 27

8. Kolizje ptaków z przezroczystymi powierzchniami
Ewa Zyśk-Gorczyńska 30

9. Nielegalny odłów, przetrzymywanie i zabijanie ptaków
Tomasz Wilk 33

10. Płoszenie i odstraszanie ptaków
Dorota Ochocińska 36

11. Nieszkodliwe fotografowanie ptaków
Tomasz Wilk 39

12. Dokarmianie ptaków poza okresem zimowym
Rafał Bobrek 41

Wstęp

Niemal każdego dnia do Ogólnopolskiego Towarzystwa Ochrony Ptaków zwracają się osoby, które stały się świadkami sytuacji zagrażających ptakom. Dopytują, co zrobić, by pomóc rannym lub chorym zwierzętom. Jednocześnie, jeśli za sytuację odpowiedzialny jest człowiek postępujący wbrew obowiązującemu prawu, proszą o pomoc w doprowadzeniu do ukarania sprawcy. Gdy zagrożenia są bezpośrednio lub pośrednio powodowane przez ludzi, wtedy działania podejmowane w celu ochrony ptaków nazywamy ptasimi interwencjami. Właśnie temu, jak pomagać ptakom, gdy znajdują się w niebezpieczeństwie, poświęcamy niniejszy poradnik.

Różnorodność przypadków, z jakimi zgłaszają się do nas osoby zatroskane losem ptaków, jest naprawdę duża. Z uwagi na niewielką objętość publikacji trudno byłoby je wszystkie omówić. Dlatego w poradniku opisane zostały najważniejsze sytuacje, w jakich konieczne jest podjęcie interwencji. Poszczególne rozdziały nie wyczerpują też tematu pomocy ptakom we wszystkich możliwych przypadkach. W poradniku przedstawiony został sposób postępowania z chorymi i rannymi zwierzętami. Omówiono wiele potencjalnych zagrożeń – nieoznakowane przezroczyste powierzchnie, niewłaściwe i mało skuteczne sposoby odstraszania, zbyt natarczywe obserwowanie czy fotografowanie ptaków. Jeden z rozdziałów poświęcono problemowi nielegalnego niszczenia ich siedlisk. Ważną kwestią są także sytuacje, w których może się z pozoru wydawać, że ptaki potrzebują naszej pomocy, ale w rzeczywistości nie jest konieczna, a nawet może być ona szkodliwa. Dlatego m.in. podjęto temat zabierania podlotów ptasim rodzicom („porwania") czy dokarmiania ptaków poza okresem zimowym.

W pierwszym rozdziale poradnika przedstawiono prawne podstawy działań na rzecz ptaków i całej przyrody. W kolejnych – uniwersalne wskazówki, jak krok po kroku przeprowadzić skuteczną interwencję oraz jaką konstrukcję powinny mieć oficjalne pisma w sprawach dotyczących ochrony ptaków. Mamy nadzieję, że dzięki praktycznym informacjom publikacja „Ptasie interwencje. Praktyczny poradnik" sprawi, że podjęcie odpowiednich środków zaradczych będzie łatwiejsze, a interwencje będą podejmowane zawsze, gdy tylko będzie to konieczne. Wierzymy, że każda z nich przyczyni się do poprawy sytuacji ptaków lub siedlisk, w których żyją.

Prawne podstawy interwencji na rzecz ochrony dziko żyjących ptaków i ich siedlisk

Karolina Kuszlewicz

Regulacje dotyczące ochrony dziko żyjących ptaków lub ich siedlisk są zlokalizowane w aktach prawnych na wielu poziomach. Jeśli chodzi o źródła prawa, to należy wskazać, że dziko żyjące ptaki są przedmiotem ochrony prawa międzynarodowego (traktaty), prawa europejskiego i krajowego. Przepisy krajowe zapewniają ochronę ptakom w prawie karnym i administracyjnym. Zasady i zakres ich prawnej ochrony zależą również od celu konkretnych regulacji. Ptaki są traktowane w przepisach prawa przede wszystkim jako element przyrody, a szerzej – środowiska naturalnego. Celem regulacji jest wówczas zapewnienie ochrony na poziomie całej przyrody, ekosystemu lub na poziomie populacji. Ptaki podlegają także ochronie przed niehumanitarnym traktowaniem – wtedy ochrona ta odnosi się do poszczególnych osobników.

Podstawowym aktem prawnym, mającym znaczenie dla ochrony ptaków dziko żyjących, jest ustawa z 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody. Lista gatunków ptaków objętych ochroną ścisłą albo częściową znajduje się w wydanym na podstawie art. 49 tej ustawy rozporządzeniu ministra środowiska z 16 grudnia 2016 r. ws. ochrony gatunkowej zwierząt. Wprowadza ono m.in. w § 6 ust. 1 wobec dziko żyjących ptaków wiele zakazów, w szczególności umyślnego zabijania ich, okaleczania lub chwytania, umyślnego niszczenia ich jaj, siedlisk lub ostoi, niszczenia, usuwania lub uszkadzania gniazd.

Katalog zakazów w stosunku do zwierząt objętych ochroną gatunkową zawiera również art. 52 ust. 1 ustawy o ochronie przyrody. Jest to przede wszystkim niszczenie siedlisk i ostoi, niszczenie, usuwanie lub uszkadzanie gniazd, umyślne uniemożliwianie dostępu do schronień, a także umyślne zabijanie ptaków, niszczenie jaj, płoszenie i niepokojenie ptaków w okresie lęgowym. Wskazać należy, że ustawa o ochronie przyrody dopuszcza odstępstwa od powyższych zakazów, ale tylko na podstawie decyzji regionalnej dyrekcji ochrony środowiska (RDOŚ) albo Generalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska (GDOŚ). Podmiot mający uzasadniony interes w dokonaniu np. zniszczenia ptasich siedlisk jest zobowiązany do wystąpienia ze stosownym wnioskiem do jednego z ww. organów. Ten zaś

w swojej decyzji określa, czy wyraża zgodę na dokonanie zniszczeń, a jeśli tak, to wskazuje zakres i zasady dozwolonego działania. Ma to szczególne znaczenie dla ochrony ptaków, których siedliska mieszczą się w budynkach.

Zgodnie z art. 75 ust. 1 ustawy z 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska (pr. śr.) wszelkie prace budowlane wymagają planowania i prowadzenia z uwzględnieniem zasad ochrony środowiska. W przypadku prac remontowych czy termomodernizacji budynków obowiązek ten powinien zostać zrealizowany poprzez zlecenie wykonania opinii ornitologicznej wyspecjalizowanemu w tym zakresie wykonawcy. Podmiotem odpowiedzialnym jest ten, kto administruje budynkiem. Prowadzenie prac z pominięciem opinii oraz bez zgody RDOŚ jest złamaniem prawa na kilku poziomach. Po pierwsze, sprawcy grozi odpowiedzialność za wykroczenie z art. 131 pkt 14 ustawy o ochronie przyrody w przypadku działań bez stosownych zezwoleń. Po drugie, zgodnie z art. 50 ust. 1 pkt 2 prawa budowlanego (pr. bud.), w przypadku prowadzenia robót budowlanych w sposób mogący spowodować zagrożenie środowiska organ nadzoru budowlanego wstrzymuje ich wykonywanie.

Ważne jest, że wskazany wyżej przepis ma zastosowanie do wszelkich robót budowlanych, przez które należy rozumieć budowę, a także prace polegające na przebudowie, montażu, remoncie lub rozbiórce obiektu budowlanego (art. 3 pkt 7 pr. bud.), a zatem domów mieszkalnych, budynków użyteczności publicznej, jak i obiektów liniowych, lotnisk, mostów, wiaduktów, tuneli, wolno stojących trwale związanych z gruntem tablic reklamowych itd. Prowadzenie robót budowlanych często wiąże się też z usunięciem roślinności, która potencjalnie jest siedliskiem ptaków.

Powyższe oznacza, że w przypadku niszczenia siedlisk i powodowania zagrożenia dla zdrowia lub życia ptaków należy złożyć stosowne zawiadomienie do RDOŚ i na policję oraz w przypadku, gdy sprawa związana jest z pracami budowlanymi – do właściwego powiatowego inspektoratu nadzoru budowlanego, który wydaje decyzję o wstrzymaniu robót zagrażających ptakom.

Ustawa o ochronie przyrody przewiduje ponadto odstępstwo od zakazu niszczenia lub usuwania ptasich gniazd, ale w ściśle określonych przypadkach. Jest to dopuszczalne w okresie od 16 października do końca lutego i dotyczy obiektów budowlanych lub terenów zieleni, jeżeli wymagają tego względy bezpieczeństwa lub sanitarne – art. 52 ust. 2 pkt 2, oraz usuwania w tym samym okresie gniazd z budek dla ptaków – art. 52 ust. 2 pkt 1. Powyższy wyjątek dotyczy jednak wyłącznie gniazd, nie zaś siedlisk ptasich, których niszczenie wymaga zgody RDOŚ przez cały rok. Definicja siedliska zwierząt znajduje się w art. 5 pkt 18 ustawy o ochronie przyrody, zgodnie z którym oznacza obszar występowania zwierząt w ciągu całego życia lub dowolnym stadium ich rozwoju. W praktyce zatem zamurowanie otworu prowadzącego do stropodachu budynku, usunięcie drzew lub ich części czy wycinka innych elementów roślinności, które są miejscem występowania ptaków, powinny być rozważane w kontekście potencjalnego niszczenia siedlisk.

W przypadku ochrony ptaków i ich siedlisk kluczowe znaczenie ma instytucja kompensacji przyrodniczej, o której mowa w art. 3 pkt 8 pr. śr. Jest to zespół działań obejmujących

w szczególności roboty budowlane, roboty ziemne, rekultywację gleby, zalesianie, zadrzewianie lub tworzenie skupień roślinności prowadzących do przywrócenia równowagi przyrodniczej na danym terenie, wyrównania szkód dokonanych w środowisku przez realizację przedsięwzięcia i zachowanie walorów krajobrazowych. Przykładem kompensacji przyrodniczej w stosunku do ptaków jest tworzenie nowych miejsc rozrodu, np. poprzez posadowienie budek lęgowych czy platform gniazdowych, zastępujących miejsca lęgowe utracone np. wskutek wycinki drzew. Jeśli utrata siedliska jest wynikiem wspomnianych już robót budowlanych, podstawą kompensacji jest art. 75 ust. 3 pr. śr.

W przypadku wystąpienia zagrożenia albo naruszenia w środowisku jako dobru wspólnemu, prawo do wystąpienia z roszczeniem o przywrócenie stanu zgodnego z prawem oraz podjęcie środków zapobiegawczych przysługuje organizacji ekologicznej (art. 323 ust. 2 pr. śr.). Jest to wówczas roszczenie o charakterze cywilnym. Ponadto organizacje społeczne, których statutowym celem jest ochrona środowiska, mają prawo uczestniczyć na prawach strony w postępowaniach administracyjnych na podstawie ustawy z 3 października 2008 r. o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowiska (art. 44).

Przepisy ustawy z 21 sierpnia 1997 r. o ochronie zwierząt (uoz) zapewniają z kolei poszczególnym ptakom ochronę przed niehumanitarnym traktowaniem. Na mocy art. 2 uoz ma ona zastosowanie do wszystkich zwierząt kręgowych (z wyjątkiem postępowania ze zwierzętami regulowanego ustawą z 15 stycznia 2015 r. o ochronie zwierząt wykorzystywanych do celów naukowych lub edukacyjnych). Wówczas ptak spełnia definicję zwierzęcia wolno żyjącego z art. 4 pkt 21. Znęcanie się nad nim będzie zatem przestępstwem, zagrożonym na podstawie art. 35 ust. 1a uoz karą pozbawienia wolności do lat 3, a w sytuacji szczególnego okrucieństwa (art. 35 ust. 2) – od 3 miesięcy do lat 5. Przez znęcanie nad zwierzętami rozumie się zadawanie bólu lub cierpień zwierzęciu albo świadome dopuszczanie do tego (art. 6 ust. 2 uoz). W takiej sytuacji należy niezwłocznie zawiadomić jednostkę policji właściwą dla miejsca zdarzenia.

Bardzo ważnym narzędziem w tego typu sprawach jest art. 39 uoz, przyznający prawa strony pokrzywdzonej organizacji społecznej, której statutowym celem jest ochrona zwierząt. Taka organizacja może bowiem aktywnie działać w postępowaniu karnym, a w szczególności ma prawo do złożenia zażalenia na umorzenie postępowania, wniesienia subsydiarnego aktu oskarżenia, składania wniosków dowodowych w toku postępowania, udziału w rozprawach sądowych z prawem do zadawania pytań świadkom.

Kodeks karny również zawiera przepisy mające zastosowanie do ochrony ptaków, ale jako składników przyrody. W rozdziale XXII „Przestępstwa przeciwko środowisku" zlokalizowany jest art. 181 kk, penalizujący czyn polegający na spowodowaniu zniszczeń w świecie zwierzęcym, a zatem również wśród ptaków. § 1 dotyczy zniszczeń znacznych rozmiarów, za których dokonanie grozi kara pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5. § 2 obejmuje zniszczenie lub uszkodzenie zwierząt powodujące istotną szkodę, jeżeli czyn popełniany jest na terenie objętym ochroną, wbrew przepisom tam obowiązującym. Grozi za to kara grzywny, ograni-

czenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2. Takiej samej karze podlega osoba, która dopuszcza się zniszczenia lub uszkodzenia zwierząt pozostających pod ochroną gatunkową, niezależnie od miejsca czynu, powodując istotną szkodę (§ 3). Karalne są również nieumyślne zachowania w powyższym zakresie (§ 4 i § 5). Sprawę taką należy niezwłocznie zgłosić organom ścigania (policji lub prokuraturze) oraz przekazać im wszelką dokumentację (zdjęcia, filmy) oraz pozostałe informacje (np. dotyczące świadków potwierdzających zdarzenie).

Na koniec warto wskazać, że służbami pomocniczymi w sprawach z zakresu interwencji na rzecz dziko żyjących ptaków mogą być również straż gminna (miejska) oraz straż pożarna. Rolą tych służb jest przede wszystkim zabezpieczenie miejsca zdarzenia, np. w związku z koniecznością ściągnięcia rannego ptaka z dachu budynku lub drzewa, uwolnienia łabędzi przymarzniętych do lodu, a także w innych tego typu sytuacjach.

Wykaz aktów prawnych

- Ustawa z 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny (Dz.U. 2018 poz. 1600 t.j.)
- Ustawa z 20 maja 1971 r. Kodeks wykroczeń (Dz.U. 2018 poz. 618 t.j. z późn. zm.)
- Ustawa z 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz.U. 2018 poz. 1614 t.j. z późn. zm.)
- Ustawa z 21 sierpnia 1997 r. o ochronie zwierząt (Dz.U. 2017 poz. 1840 t.j. z późn. zm)
- Ustawa z 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz.U. 2018 poz. 994 t.j. z późn. zm.)
- Ustawa z 3 października 2008 r. o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowiska (Dz.U. 2017 poz. 1405 t.j. z późn. zm.)
- Ustawa z 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane (Dz.U. 2018 poz. 1202 t.j.)
- Ustawa z 9 czerwca 2011 r. Prawo geologiczne i górnicze (Dz.U. 2017 poz. 2126 t.j. z późn. zm.)
- Ustawa z 13 października 1995 r. Prawo łowieckie (Dz.U. 2018 poz. 2033 t.j.)
- Ustawa z 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska (Dz.U. 2018 poz. 799 t.j. z późn. zm.)
- Ustawa z 20 lipca 2017 r. Prawo wodne (Dz.U. 2017 poz. 1566 z późn. zm.)
- Ustawa z 13 września 1996 r. o utrzymaniu czystości i porządku w gminach (Dz.U. 2018 poz. 1454 t.j.)
- Rozporządzenie Ministra Środowiska z 16 grudnia 2016 r. w sprawie ochrony gatunkowej zwierząt (Dz.U. 2016 poz. 2183 t.j.)
- Rozporządzenie Ministra Środowiska z 13 kwietnia 2010 r. w sprawie siedlisk przyrodniczych oraz gatunków będących przedmiotem zainteresowania Wspólnoty, a także kryteriów wyboru obszarów kwalifikujących się do uznania lub wyznaczenia jako obszary Natura 2000 (Dz.U. 2010 nr 77 poz. 510 t.j.)
- Rozporządzenie Ministra Środowiska z 23 marca 2005 r. w sprawie szczegółowych warunków wykonywania polowania i znakowania tusz (Dz.U. 2005 nr 61 poz. 548 z późn. zm.)

Postępowanie w przypadku podjęcia interwencji na rzecz ptaków

Jadwiga Moczarska

Zawsze gdy jesteśmy świadkami sytuacji zagrażającej zdrowiu lub życiu ptaków, powinniśmy podjąć interwencję. Każda taka sytuacja, z uwagi na swoją specyfikę, będzie wymagała nieco innego postępowania. Niemniej istnieje kilka ogólnych zasad, którymi warto się kierować.

Najważniejsze elementy postępowania w obronie ptaków i ich siedlisk

Zadbaj o dokumentację i dodatkowych świadków zdarzenia

Jeśli jesteś świadkiem zdarzenia zagrażającego zdrowiu lub życiu ptaków, sfotografuj je tak, by nie było wątpliwości, że ptaki, ich gniazda, jaja lub siedlisko są w niebezpieczeństwie lub że ucierpiały już w wyniku działalności człowieka lub zostały zniszczone. Jeśli to tylko możliwe, poproś osoby postronne lub funkcjonariusza straży miejskiej lub policji, by przyjrzeli się zdarzeniu i w razie konieczności mogli być świadkami w sprawie.

Wezwij służby porządkowe

Jeśli sytuacja zagrażająca zdrowiu lub życiu ptaków jest wynikiem potencjalnego wykroczenia, a tym bardziej przestępstwa, wezwij na miejsce służby porządkowe. Bez zawiadomienia służby nie dowiedzą się o zaistniałej sytuacji i nie rozpoczną postępowania w celu zbadania sprawy. Najczęściej powiadomić należy straż miejską lub policję. W większych miastach straż miejska zazwyczaj ma w swoich szeregach ekopatrol, który zajmuje się zwierzętami. W konkretnych sytuacjach pomocne mogą być również Straż Leśna (np. jeśli sytuacja ma miejsce na terenie Lasów Państwowych) czy straż pożarna (jeśli zwierzętom zagraża pożar). Pamiętaj, by przybyłym służbom przekazać wszelkie dowody wskazujące na to, że doszło do czynu zabronionego (fotografie, informacje o innych świadkach

zdarzenia itp.). Służby porządkowe mają obowiązek stawić się na wezwanie i zapewnić bezpieczeństwo zwierzętom, np. poprzez wstrzymanie prac im zagrażających. Jeśli służby porządkowe odmawiają pomocy, powiadom ich przełożonych.

Zadbaj o bezpieczeństwo rannych ptaków (i innych zwierząt)
Jeśli doszło do zranienia ptaków, postępuj zgodnie z wytycznymi zawartymi w rozdziale „Pomoc rannym ptakom".

Zawiadom właściwą instytucję administracji publicznej
Zawiadomienie o tym, że zostało popełnione wykroczenie lub przestępstwo lub że coś takiego podejrzewamy, należy zgłosić organom ścigania, czyli w praktyce właściwej miejscowo policji, a także odpowiednim dla danego wykroczenia/przestępstwa organom administracji publicznej. W przypadku sytuacji zagrażających zdrowiu i życiu dziko występujących ptaków najczęściej będzie to właściwa dla miejsca zdarzenia regionalna dyrekcja ochrony środowiska. W zależności od rodzaju zagrożenia istnieje również potrzeba powiadomienia innych instytucji (np. regionalnej dyrekcji lasów państwowych, wojewódzkiego inspektoratu ochrony środowiska, urzędu miasta lub gminy, powiatowego inspektoratu nadzoru budowlanego itp.). Zawiadomienie lub skargę w celach dowodowych należy złożyć pisemnie, choć w sytuacjach niecierpiących zwłoki należy podjąć kontakt najszybszym możliwym sposobem, np. telefonicznie. Jeśli instytucja, w której interweniujesz, odmawia zajęcia się sprawą, powiadom instytucję nadrzędną (np. dla regionalnej dyrekcji ochrony środowiska będzie to Generalna Dyrekcja Ochrony Środowiska).

Monitoruj sytuację
Po wezwaniu służb porządkowych i wyjaśnieniu sytuacji warto przez kilka kolejnych dni (a czasami nawet dłużej) monitorować miejsce niepożądanego zdarzenia. Odnosi się to do okoliczności, w których istnieje prawdopodobieństwo, że zagrożenie dla ptaków wystąpi ponownie. W takich przypadkach chodzi o niedopuszczenie do sytuacji, w której do niebezpiecznego dla ptaków procederu powraca się zaraz po „ucichnięciu" sprawy.

Powiadom media i organizacje pozarządowe
Czasami sytuacja jest na tyle poważna, że warto zwrócić na nią uwagę mediów (choćby tych lokalnych) i organizacji pozarządowych zajmujących się ochroną przyrody i/lub ochroną zwierząt. Mogą one pomóc w rozwiązaniu problemu na korzyść poszkodowanych zwierząt czy zagrożonych siedlisk. Jeśli sprawa jest tak dużej wagi, że swój finał powinna znaleźć w sądzie, kompetentna organizacja pozarządowa będzie najlepiej wiedziała, jak przeprowadzić cały proces. Jednocześnie będzie mogła występować w postępowaniu sądowym na prawach strony, co nie jest możliwe w przypadku osoby prywatnej.

Zawsze pamiętaj o swoim bezpieczeństwie

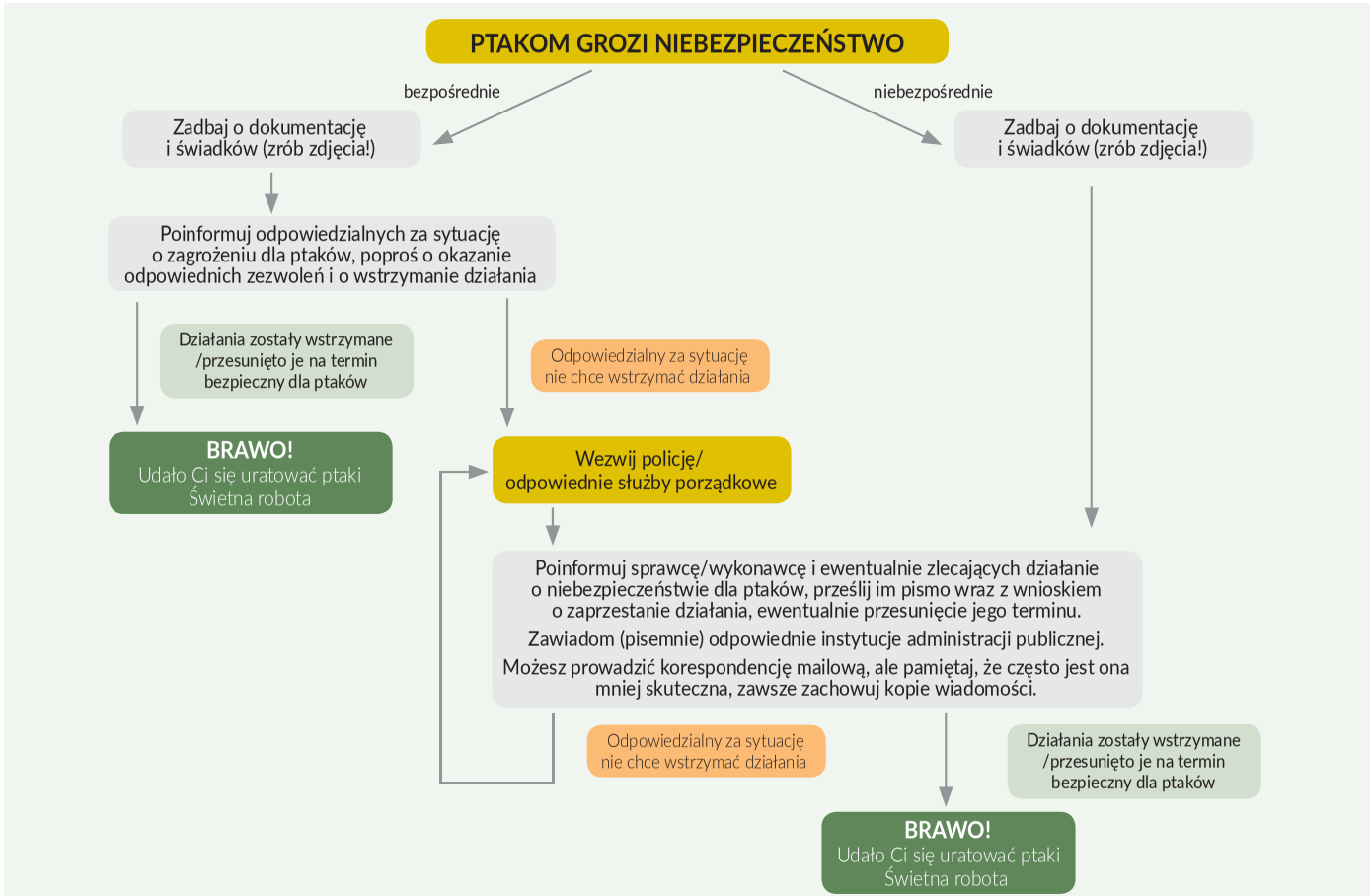
PTAKOM GROZI NIEBEZPIECZEŃSTWO
bezpośrednie
niebezpośrednie
Zadbaj o dokumentację i świadków (zrób zdjęcia!)
Zadbaj o dokumentację i świadków (zrób zdjęcia!)
Poinformuj odpowiedzialnych za sytuację o zagrożeniu dla ptaków, poproś o okazanie odpowiednich zezwoleń i o wstrzymanie działania
Działania zostały wstrzymane /przesunięto je na termin bezpieczny dla ptaków
Odpowiedzialny za sytuację nie chce wstrzymać działania
BRAWO!
Udało Ci się uratować ptaki
Świetna robota
Wezwij policję/ odpowiednie służby porządkowe
Poinformuj sprawcę/wykonawcę i ewentualnie zlecających działanie o niebezpieczeństwie dla ptaków, prześlij im pismo wraz z wnioskiem o zaprzestanie działania, ewentualnie przesunięcie jego terminu.
Zawiadom (pisemnie) odpowiednie instytucje administracji publicznej.
Możesz prowadzić korespondencję mailową, ale pamiętaj, że często jest ona mniej skuteczna, zawsze zachowuj kopie wiadomości.
Odpowiedzialny za sytuację nie chce wstrzymać działania
Działania zostały wstrzymane /przesunięto je na termin bezpieczny dla ptaków
BRAWO!
Udało Ci się uratować ptaki
Świetna robota

3

Jak pisać pisma w sprawie interwencji przyrodniczych

Monika Klimowicz

W interwencjach związanych z pomocą ptakom oraz ochroną ich siedlisk najczęściej spotykane są dwa rodzaje pism: wniosek oraz skarga. Dla obu pism, a także wszelkich pozostałych pism urzędowych, przyjęto schemat konstrukcji, w którym występują stałe elementy (patrz ramka).

Przed napisaniem pisma warto zgromadzić i uporządkować wszelkie dostępne informacje o danej sprawie oraz zapoznać się z dodatkową dokumentacją, o ile takowa istnieje.

Najistotniejszą częścią jest rzeczowe i merytoryczne wyjaśnienie sprawy, której dotyczy pismo. Sprawa powinna być opisana możliwie najdokładniej; jeśli zostały podjęte jakiekolwiek kroki w celu jej rozwiązania – w piśmie należy o tym wspomnieć, włącznie z rezultatami, jakie udało się osiągnąć, oraz instytucjami/osobami, do których się już zwrócono. Ważne, aby część opisowa była rzetelna – należy unikać emocjonalnego podejścia do sprawy. Liczne wykrzykniki, zwielokrotnione znaki zapytania, określenia nacechowane emocjonalnie, wyzwiska czy przekleństwa są niedopuszczalne w korespondencji urzędowej i świadczą o braku profesjonalizmu nadawcy pisma. Sprawa powinna być przedstawiona bezstronnie, w oparciu wyłącznie o fakty. Jakiekolwiek manipulacje faktami są niedopuszczalne. Należy wystrzegać się także ostatecznego oceniania sytuacji – dopuszczalne są jednak formy wyrażania opinii („w moim przekonaniu…", „zgodnie z moją wiedzą…" itp.), nie należy ich jednak nadużywać.

Warto orientować się w przepisach prawa, związanych z szeroko pojętą ochroną przyrody, a w piśmie przywołać te, które mają istotne znaczenie dla danej kwestii. Wskazanie konkretnych przepisów prawnych umożliwi nadawcy zrozumienie istoty sprawy, a także ułatwi znalezienie odpowiedniego rozwiązania.

W przypadku sprawy, która ma już swój bieg, należy powołać się na numer sprawy (tzw. sygnaturę). Umożliwi to dołączenie pisma do reszty dokumentów sprawy. Warto również załączyć dotychczas zgromadzoną dokumentację, także tę nieformalną: poprzednie pisma, odpowiedzi na pisma, skany dokumentów związanych ze sprawą (np. opinie przyrodnicze), a także kopie korespondencji mailowej, prowadzonej w sprawie. Niekie-

dy częścią sprawy są np. artykuły prasowe czy dyskusje w mediach społecznościowych. W takich przypadkach warto załączyć wydrukowane artykuły czy wydruki tzw. zrzutów ekranowych.

Osobnym rodzajem pisma jest podziękowanie

Za pomocą pisemnego podziękowania za pomoc czy współpracę można wyrazić uznanie dla zaangażowania konkretnej osoby czy instytucji. Jest to o tyle istotne, że pozwala zbudować platformę do dalszej potencjalnej współpracy i wspólnego działania w słusznej sprawie ochrony ptaków i przyrody.

Podziękowanie dla konkretnej osoby, działającej w ramach instytucji, należy skierować imiennie do osoby, z dołączeniem „do wiadomości" jej przełożonego bądź zarządzającego instytucją.

Podziękowanie dla instytucji należy skierować do władz instytucji.

Schemat konstrukcji podziękowania jest podobny do pozostałych pism oficjalnych. Ważne, aby w rozwinięciu zaznaczyć istotność postaw i działań proprzyrodniczych, podkreślić interes społeczny takich zachowań i wyrazić nadzieję na dalsze wspólne działania w przyszłości.

Schemat pisma

- miejscowość i data sporządzenia pisma
- nadawca pisma (pełne dane teleadresowe), o ile pismo nie jest przesyłane na papierze firmowym OTOP
- adresat pisma
- numer sprawy (sygnatury sprawy), jeśli pismo dotyczy sprawy już wszczętej
- tytuł (skarga, wniosek, prośba o…)
- wstęp, w którym zwięźle zostaje przedstawiona sprawa oraz sugerowany sposób jej rozwiązania (…wnoszę o…)
- szczegółowe rozwinięcie, wraz ze wszystkimi argumentami i dowodami uzasadniającymi pismo oraz propozycją rozwiązania przedstawionego w piśmie problemu
- zakończenie
- załączniki (dowody powołane w sprawie – dokumenty, zdjęcia, nagrania; w przypadku gdy nadawcą jest organizacja – kopia dokumentów rejestrowych potwierdzających statutową działalność w ramach ochrony przyrody)
- podpis nadawcy (uwaga: jeśli pismo składa organizacja lub inna osoba prawna, podpisać je powinna osoba upoważniona do reprezentowania danego podmiotu, zgodnie z danymi rejestrowymi lub statutem).

4

Niszczenie siedlisk ptaków

Aleksandra Pępkowska-Król
Jadwiga Moczarska

Siedliska chronionych gatunków zwierząt zgodnie z art. 2 ustawy o ochronie przyrody podlegają w Polsce ochronie prawnej. Dodatkowo ich ochronę regulują art. 46 wspomnianej ustawy oraz rozporządzenie ministra środowiska w sprawie ochrony gatunkowej zwierząt. Zakazane jest także niszczenie siedlisk przyrodniczych będących przedmiotem zainteresowania Wspólnoty. Ze szczegółowych aktów prawa wynikają zakazy dotyczące określonych typów siedlisk. Na przykład prawo wodne precyzuje zasady ochrony wód[1].

W Polsce ochroną gatunkową ścisłą lub częściową objęte są wszystkie gatunki ptaków – jej konsekwencją jest ochrona nie tylko ich siedlisk, ale także samych gniazd i lęgów. Wyjątek stanowi gołąb miejski *Columba livia* f. *urbana*, którego ochrona obejmuje wyłącznie wtedy, gdy mamy do czynienia z gniazdem, w którym znajdują się już pisklęta. Oznacza to, że płoszenie gołębi, a także usuwanie/niszczenie ich gniazda do momentu wyklucia się młodych ptaków jest zgodne z prawem.

Nie da się przewidzieć i omówić wszystkich sytuacji, w których może dochodzić do niszczenia siedlisk ptaków. Celem niniejszego rozdziału jest zwrócenie uwagi na problem łamania prawa związanego z ochroną siedlisk, a wybrane przykłady przedstawione w tabeli to najczęstsze sytuacje, w jakich interwencja może być wymagana. Każdorazowo przed podjęciem interwencji (np. wezwaniem policji), jeśli tylko jest to możliwe, warto się upewnić, że rzeczywiście mamy do czynienia z nielegalnym procederem. Można to zrobić poprzez zwrócenie się o okazanie odpowiedniego zezwolenia. Szczególnym przypadkiem niszczenia siedlisk jest niszczenie miejsc lęgowych związanych z budynkami, co szczegółowo omówiono w ramce. Dodatkowo sposób postępowania w przypadku konieczności podjęcia interwencji opisano krok po kroku w rozdziale „Postępowanie w przypadku podjęcia interwencji na rzecz ptaków".

[1] Rozporządzenie Ministra Środowiska z dnia 13 kwietnia 2010 r. w sprawie siedlisk przyrodniczych oraz gatunków będących przedmiotem zainteresowania Wspólnoty, a także kryteriów wyboru obszarów kwalifikujących się do uznania lub wyznaczenia jako obszary Natura 2000. 2) Wyrok NSA z 18 czerwca 2013 r., sygn. akt II OSK 444/12.

Przykłady niszczenia siedlisk ptaków wymagające interwencji

Sytuacje wymagające interwencji	Jakie podjąć działania, na jakiej podstawie prawnej
Wycinanie drzew lub krzewów (poza lasami). Zezwolenie na usunięcie krzewu lub drzewa (poza obszarem lasu) wydaje w zależności od jego lokalizacji (prywatna działka, obiekt podlegający konserwatorowi zabytków, pas przydrożny) odpowiedni organ określony w ustawie o ochronie przyrody. Ustawa określa jednocześnie wielkość krzewów i drzew poszczególnych gatunków, dla których zezwolenie nie jest wymagane. Ponieważ wiele drzew stanowi siedlisko chronionych gatunków (poza ptakami mogą to być również nietoperze czy grzyby), oprócz zezwolenia na wycinkę należy zdobyć ekspertyzę przyrodniczą w zakresie obecności takich gatunków na drzewach przeznaczonych do usunięcia. Ze względu na ochronę gatunkową ptaków w praktyce najczęściej nie zezwala się na wycinanie drzew w okresie od 1 marca do 15 października. Należy jednak pamiętać, że poza okresem lęgowym na drzewach mogą znajdować się gniazda wykorzystywane wielokrotnie (bocian biały) lub inne niż ptaki organizmy chronione. Nielegalne będzie zatem usunięcie każdego drzewa/krzewu (występującego poza obszarem lasu) stanowiącego siedlisko takich gatunków, niezależnie od terminu oraz wielkości drzewa/krzewu. Derogację od zakazu usunięcia drzew stanowiących siedlisko gatunków chronionych ma prawo wydać regionalny dyrektor ochrony środowiska. Drzewa powalone przez silne wiatry usuwa straż pożarna.	Zawiadomienie policji lub straży miejskiej, lub straży gminnej; skarga złożona do urzędu gminy lub miasta; w przypadku drzew z terenu nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków – skarga do wojewódzkiego konserwatora zabytków; w przypadku drzew pomnikowych – powiadomienie regionalnej dyrekcji ochrony środowiska. Podstawa prawna: art. 52 ust. 1 pkt 7 oraz art. 131 pkt 13 ustawy o ochronie przyrody, § 6 ust. 1 pkt 7 i 8 rozp. w sprawie ochrony gatunkowej zwierząt. Uwaga – zakazy dotyczące ochrony gatunkowej zwierząt nie obejmują wykonywania czynności związanych z prowadzeniem racjonalnej gospodarki leśnej. Stąd wycinka drzew w lasach może być prowadzona przez cały rok, jeśli tylko ustalona została w odpowiednim dokumencie planistycznym.
Wycinanie trzcinowisk w okresie lęgowym ptaków. Sama wycinka trzciny nie wymaga żadnej zgody (należy ją traktować podobnie jak koszenie łąk). Niemniej jednak będzie wykroczeniem, jeśli dojdzie do niej w okresie lęgowym ptaków, w miejscu, gdzie lęgną się ptaki. Naszą szczególną uwagę powinna zwrócić wycinka trzciny od 1 marca do 15 października. W takiej sytuacji wycinający powinien posiadać ekspertyzę ornitologiczną zaświadczającą, że nie niszczy gniazd/lęgów ptaków.	Zawiadomienie policji, skarga złożona do starostwa powiatowego i regionalnej dyrekcji ochrony środowiska. Podstawa prawna: art. 52 ust. 1 pkt 7 oraz art. 131 pkt 13 ustawy o ochronie przyrody, § 6 ust. 1 pkt 7 i 8 rozp. w sprawie ochrony gatunkowej zwierząt.
Niszczenie rzek i zbiorników wodnych. Przykładowe sytuacje mogące stwarzać zagrożenie dla ptaków to: niszczenie brzegów rzek, rozjeżdżanie den rzek, strumieni, niszczenie brzegów zbiorników wodnych, zasypywanie, osuszanie zbiorników wodnych. Należy zwrócić szczególną uwagę na działania prowadzone w okresie lęgowym ptaków oraz w okresie rozrodu (tarła) ryb i rozrodu płazów. Ingerencje w rzeki i zbiorniki wodne każdorazowo należałoby konsultować z przyrodnikiem (ornitolog, herpetolog, ichtiolog). Okresy ochronne poszczególnych grup nie są tożsame, a ekspert określi zagrożenie i je zminimalizuje.	Skarga do regionalnej dyrekcji ochrony środowiska oraz odpowiedniego organu Wód Polskich. Podstawa prawna: art. 50, art. 230, art. 475 ustawy Prawo wodne, art. 52 ust. 1 pkt 7 i 8 oraz art. 131 pkt 8 ustawy o ochronie przyrody, § 6 ust. 1 pkt 7 i 8 rozp. w sprawie ochrony gatunkowej zwierząt (oprócz ptaków zagrożone w takiej sytuacji są ryby i płazy).

Nielegalna zmiana stosunków wodnych – m.in. osuszanie łąk, torfowisk, borów bagiennych. Szczególną uwagę należy zwrócić na wykopywanie rowów odwadniających, tworzenie zbiorników wodnych bez pozwoleń wodnoprawnych.	Zawiadomienie policji, skarga do odpowiedniego organu Wód Polskich, regionalnej dyrekcji ochrony środowiska oraz ewentualnie nadleśnictwa. Podstawa prawna: art. 50 ustawy Prawo wodne, art. 52 ust. 1 pkt 7 i 8 oraz art. 131 pkt 8 ustawy o ochronie przyrody, § 6 ust. 1 pkt 7 i 8 rozp. w sprawie ochrony gatunkowej zwierząt.
Wypalanie łąk, pastwisk, szuwarów, nieużytków itp. Niemal zawsze jest to proceder nielegalny, zagrażający nie tylko przyrodzie, ale także zdrowiu i życiu ludzi! Do wypalania łąk najczęściej dochodzi wczesną wiosną.	Zawiadomienie straży pożarnej i policji. Podstawa prawna: art. 124 oraz art. 131 pkt 12 ustawy o ochronie przyrody.
Zasypanie lub zaoranie łąki lub pastwiska. Najczęściej nie jest traktowane jako niezgodne z prawem, jednak może się wiązać z procederem niszczenia siedlisk chronionych gatunków ptaków. Warte podjęcia interwencji są sytuacje dotyczące łąk i pastwisk położonych w obszarach Natura 2000. Zniszczenie cennego trwałego użytku zielonego podlega karze zawsze, gdy rolnik otrzymuje płatności bezpośrednie i/lub dopłaty rolnośrodowiskowe. Warto zwrócić uwagę na sytuacje zasypywania łąk w sąsiedztwie inwestycji (drogowych, kolejowych), ale także budowę/rozbudowę budynków.	Skarga złożone do regionalnej dyrekcji ochrony środowiska. Podstawa prawna: art. 52 ust. 1 pkt 7 i 8 oraz art. 131 pkt 14 ustawy o ochronie przyrody, § 6 ust. 1 pkt 7 i 8 rozp. w sprawie ochrony gatunkowej zwierząt, właściwy dla miejsca zdarzenia uchwalony plan zadań ochronnych obszaru Natura 2000.
Nielegalne pozyskiwanie kopalin (torfu, żwiru, gliny, piasku). Pozyskiwanie kopalin bez odpowiedniej koncesji każdorazowo będzie wykroczeniem. Jedynie piasek i żwir mogą być wydobywane na własny użytek po wcześniejszym zawiadomieniu dyrektora urzędu górniczego. Jeśli wydobycie kopalin wiąże się z niszczeniem siedlisk chronionych gatunków, to narusza zapisy ustawy o ochronie przyrody. Szczególną uwagę warto zwrócić na niszczenie kopuł torfowisk wysokich oraz wydobywanie żwiru, piasku i kamieni z koryt rzek.	Zawiadomienie policji, skarga do okręgowego urzędu górniczego. Podstawa prawna: art. 176 i 177 ustawy Prawo geologiczne i górnicze, art. 154 § 1 pkt 1 ustawy Kodeks wykroczeń, dodatkowo art. 52 ust. 1 pkt 7 i 8 oraz art. 131 pkt 14 ustawy o ochronie przyrody, § 6 ust. 1 pkt 7 i 8 rozp. w sprawie ochrony gatunkowej zwierząt.
Wprowadzenie ścieków do cieku, rzeki, zbiornika wodnego itp., bez odpowiedniego pozwolenia wodnoprawnego. Niemal zawsze jest to proceder zagrażający nie tylko przyrodzie, ale także zdrowiu i życiu ludzi! Szczególną uwagę należy zwrócić na cuchnącą ciecz o nietypowym zabarwieniu w cieku wodnym (polnym rowie, potoku, rzece), jak również w zbiorniku wodnym (stawie, jeziorze) i na terenie podmokłym (np. ols, podmokła łąka). Ścieki zagrażają nie tylko siedliskom ptaków, ale także ryb i płazów.	Zawiadomienie policji, straży miejskiej, skarga do wojewódzkiego inspektoratu ochrony środowiska, odpowiedniego organu Wód Polskich, ewentualnie regionalnej dyrekcji ochrony środowiska. Podstawa prawna: art. 50 i art. 78 pkt 2 ustawy Prawo wodne, art. 5 ust. 1 ustawy o utrzymaniu czystości i porządku w gminach (dotyczy ścieków komunalnych), art. 351 ustawy Prawo ochrony środowiska (dotyczy ścieków przemysłowych), art. 182 ustawy Kodeks karny, dodatkowo art. 52 ust. 1 pkt 7 i 8 oraz art. 131 pkt 14 ustawy o ochronie przyrody, § 6 ust. 1 pkt 7 i 8 rozp. w sprawie ochrony gatunkowej zwierząt.

Ptaki w budynkach

Niektóre gatunki ptaków pierwotnie zamieszkiwały obszary górskie lub leśne i gnieździły się w szczelinach skalnych bądź dziuplach. W procesie synantropizacji niektóre z nich przystosowały się do życia w miastach. Zaczęły tu wykorzystywać na miejsca lęgowe m.in. otwory w budynkach czy otwory wentylacyjne. Dlatego szczególnie istotne w kontekście ewentualnych interwencji są sytuacje związane z remontami budynków zasiedlanych przez ptaki. W miastach dotyczy to głównie remontów elewacji i przeprowadzanych termomodernizacji. Warto także zwrócić uwagę na remonty kościołów lub innych wysokich budynków. Alarmujące są przede wszystkim wszelkiego rodzaju prace remontowe wykonywane w okresie od 1 kwietnia do 15 września. Ale budynki (ze strychami, wieżami) mogą też stanowić miejsca występowania kolonii lęgowych lub zimowiska nietoperzy.

Przed rozpoczęciem prac inwestor powinien uzyskać ekspertyzę ornitologiczną oraz zabezpieczyć wszystkie miejsca, do których ptaki mogłyby się dostać. Przy pracach zaplanowanych między 1 września a 31 marca ekspertyza powinna być przeprowadzona wiosną poprzedzającą remont, a jeśli między 1 kwietnia a 31 sierpnia – rok wcześniej.

Reagować należy zawsze gdy:

- zamurowywane są otwory z gniazdami, pisklętami, jajami lub dorosłymi ptakami,
- niszczone są gniazda,
- zauważysz ptaki (lub nietoperze) przebywające na budynku, gdzie zaczynają się prace remontowe, i przewidujesz, że remont im zagrozi.

Podejmując interwencje, w pierwszej kolejności poinformujmy wykonawcę prac oraz inwestora (np. spółdzielnię, administrację) o ptakach na budynku. Następnie zgłośmy się po pomoc do policji.... Ewentualną skargę należy zgłosić do powiatowego inspektoratu nadzoru budowlanego, regionalnej dyrekcji ochrony środowiska i/lub wydziału ochrony środowiska (urząd miasta lub gminy). Podstawy prawne: § 6 ust. 1 pkt 8 rozp. w sprawie ochrony gatunkowej zwierząt, art. 52. ust. 1 pkt 3, 7, 8 i art. 131 pkt 14 ustawy o ochronie przyrody oraz art. 50 ust. 1 pkt 2 ustawy Prawo budowlane.

Najskuteczniejsze są te interwencje, które podejmowane są prewencyjnie i pozwalają uniknąć zniszczenia siedliska. Stąd ważne, by reagować, jeśli to tylko możliwe, jeszcze na etapie planowania przedsięwzięcia stwarzającego potencjalne zagrożenie.

Ważne, aby pamiętać, że niszczenie siedlisk chronionych gatunków i cennych biotopów nie musi być działalnością nielegalną i niezgodną z prawem. Taka sytuacja ma miejsce, gdy dokonujący ingerencji w środowisko przyrodnicze posiada wszystkie wymagane decyzje zwalniające z zakazów. Nie przesądza to jednak o tym, że do zniszczenia siedliska musi dojść. Od wydanych derogacji można się odwoływać lub wnosić na nie skargę. Tak samo jak w przypadku, gdy do zniszczenia siedliska dojdzie, i tu skargę złożyć może zarówno osoba

Na wykonującego termomodernizację budynku może zostać nałożony obowiązek zrekompensowania strat wynikających z niszczenia siedlisk ptaków np. poprzez montaż budek lęgowych. Na zdjęciu budki dla jerzyków (fot. Dariusz Ożarowski).

fizyczna, jak i organizacja (np. OTOP). Częstą praktyką są wszelkiego rodzaju kampanie społeczne na rzecz ochrony przyrody podejmowane w skali lokalnej lub ogólnokrajowej (lub nawet szerzej), które nierzadko stanowią skuteczne narzędzie w interwencjach na rzecz ochrony siedlisk gatunków chronionych.

Pomoc rannym ptakom

Kacper Kowalczyk

Ptaki, podobnie jak ludzie, ulegają różnego rodzaju wypadkom. Zderzenia z budynkami, szybami, samochodami czy też liniami energetycznymi obserwowane są dość często. W takich sytuacjach wielu ludzi próbuje pomóc spotkanemu ptakowi, ale niestety nie zawsze podchodzi do tego zadania z należytą starannością, a przede wszystkim wiedzą. *Primum non nocere* – ta stara łacińska maksyma Hipokratesa powinna przyświecać wszystkim tym, którym nie jest obojętny los naszych skrzydlatych przyjaciół, jeśli rzeczywiście chcą pomóc.

Ocena stanu zdrowia w terenie

Podstawą oceny stanu zdrowia ptaka napotkanego w terenie jest obserwacja. W tym przypadku powinniśmy połączyć wiedzę z zakresu weterynarii i biologii. Dzięki temu będziemy w stanie określić, czy osobnik wykazuje zachowania charakterystyczne dla gatunku, czy też odbiegające od powszechnie przyjętych norm. Pamiętajmy, ile gatunków, tyle rodzajów zachowań, a nawet więcej. Mimo to są pewne uniwersalne cechy charakteryzujące zdrowego ptaka, niezależnie od gatunku. Zdrowy ptak ucieka przed zbliżającym się niebezpieczeństwem (w tym przypadku od chcącego uratować go człowieka), symetrycznie porusza skrzydłami, potrafi wzbić się w powietrze, ma bystry wzrok, czyste upierzenie, po ziemi porusza się we właściwy sposób (np. wróble skaczą, bociany lub żurawie kroczą). Ptak chory z reguły ma napuszone i brudne pióra, niechętnie ucieka lub wolniej reaguje na bodźce, jest osowiały, śpi, podczas gdy inni przedstawiciele gatunku są aktywni, utyka na jedną kończynę, niesymetrycznie porusza skrzydłami, nierównomiernie oddycha lub widoczny jest u niego wyciek z otworów nosowych. Poza obserwacją oraz oceną stanu klinicznego należy zwrócić uwagę na okoliczności, w jakich znaleźliśmy ptaka. Tzn., czy osobnik np. leży pod słupem energetycznym, powierzchnią, w którą mógł uderzyć (szybą, przezroczystą ścianą itd.), czy zdarzenie miało miejsce w centrum miasta, przy drodze szybkiego ruchu lub na polu uprawnym. Zapamiętanie takich informacji z pewnością ułatwi wywiad lekarzowi weterynarii i pozwoli na właściwe ukierunkowanie dalszego postępowania.

Bezpieczne chwytanie

Jeśli uznamy, że dany osobnik potrzebuje pomocy, wówczas możemy zorganizować akcję chwytania. O ile w przypadku ptaków o mniejszych rozmiarach nie będzie wymagało to od nas zbyt dużego zaangażowania, o tyle złapanie dużych ptaków jest sporym przedsięwzięciem. Jeżeli nie wiemy, jak to zrobić, wezwijmy straż miejską/gminną lub pracownika ośrodka rehabilitacji dzikich zwierząt. Zazwyczaj te instytucje posiadają narzędzia oraz odpowiednie doświadczenie i wiedzę. Niestety w wielu miejscowościach brak straży miejskiej/gminnej, a ośrodki często nie dysponują tak dużą kadrą, by móc wydelegować pracowników do odłowu rannego ptaka. Istotne zatem wydaje się przybliżenie zasad postępowania podczas chwytania rannych ptaków.

Bocian biały, żuraw, czapla

Pamiętajmy, że to duże ptaki, o długich silnych dziobach oraz długich mocnych skrzydłach. Aby dokonać ich unieruchomienia, powinniśmy zarzucić na głowę chwytanego osobnika płachtę, która nie przepuszcza promieni świetlnych. Ptaki te nieruchomieją, kiedy nie widzą, co się wokół nich dzieje. Następnie należy podejść i przede wszystkim zabezpieczyć dziób oraz skrzydła, składając je w pozycji fizjologicznej i przyciskając do tułowia ptaka. Później zajmujemy się nogami. Składamy je w taki sposób, aby znalazły się pod ciałem zwierzęcia. Musimy mieć na uwadze, że takie działanie jest bardzo stresogenne, dlatego ograniczmy czynności i czas do niezbędnego minimum. Im krócej i sprawniej działamy, tym lepiej dla ratowanego ptaka.

Ptaki szponiaste i sowy oraz krukowate

Postępowanie z takimi ptakami może być podobne jak w powyżej przedstawionym przypadku, jednak powinno być dostosowane do wielkości, a także sytuacji, w jakiej znajduje się dany osobnik. Oprócz płachty możemy użyć także podbieraka wędkarskiego o średnicy oczek mniejszej niż średnica głowy ptaka. Podbierak powinien być stosunkowo głęboki oraz mieć metalową obręcz. Pamiętajmy o odpowiednich rękawicach, ponieważ szpony tych ptaków są bardzo ostre, dlatego przy wyciąganiu zwierzęcia miejmy to na uwadze. Następnie, gdy mamy do czynienia z przedstawicielem dużego gatunku, postępujemy podobnie jak wyżej, tzn. zabezpieczamy skrzydła i „przytulamy" go pod pachą, uniemożliwiając ruch skrzydeł oraz nóg. Jeśli jest to przedstawiciel gatunku średniej wielkości, chwytamy go tzw. chwytem bukietowym (obejmując dłonią pygotyl, nasadę sterówek i końce lotek złożonych skrzydeł). Jeżeli mamy taką możliwość, załóżmy na głowę kapturek sokolniczy. Ptak się uspokoi, a my będziemy mogli wykonać dalsze, niezbędne czynności.

Prawidłowe sposoby trzymania ptaków różnej wielkości: raniuszki (fot. Anna Zięcik), droździk (fot. Rafał Bobrek) i krogulec (Stacja Obrączkowania Ptaków „Rakutowskie").

Małe ptaki

Tę grupę ptaków albo chwytamy podbierakiem o małej średnicy oczek, albo zarzucamy na nie płachtę, ale z lekkiego materiału, który nie uszkodzi ptaka, ale pozwoli na jego unieruchomienie. Po unieruchomieniu chwytamy osobnika tzw. chwytem ornitologicznym. Palcem wskazującym i środkowym obejmujemy szyję ptaka, a resztą dłoni obejmujemy pozostałą część ptaka, przyciskając skrzydła do ciała. Chwyt musi być pewny, jednak należy uważać, by ptaka nie zmiażdżyć i umożliwić mu swobodne oddychanie.

Transport do ośrodka

To najważniejszy punkt naszego postępowania. Właściwe zabezpieczenie ptaka podczas transportu jest kluczem do sukcesu, bowiem większość osobników na skutek niestosowania się do zasad przewozu dzikich zwierząt umiera w drodze lub krótko po przywiezieniu do lecznicy weterynaryjnej albo ośrodka rehabilitacji. Jak więc to zrobić właściwie?

Do wszystkich gatunków, niezależnie od wielkości, stosuje się kilka podstawowych zasad bezpiecznego transportu. Wielkość transportera musi być dostosowana do rozmiaru ptaka, transporter musi być odpowiednio wentylowany. Ponadto najlepiej, żeby ograniczał ptakowi obserwowanie tego, co dzieje się na zewnątrz (panował w nim mrok/półmrok). Takie warunki sprawiają, że ptaki mniej się stresują.

W przypadku bociana białego, żurawia i czapli podczas transportu musimy ograniczyć możliwości ruchu ptaka. Powierzchnia transportera powinna być lita. W przypadku obecności złamań transporter czy też pudło należy wypełnić do połowy granulkami, kulkami papierowymi lub innym miękkim materiałem, tak aby odciążyć złamaną kończynę. Dobrym pomysłem jest pudło kartonowe o wymiarach 40x70x70 cm. W takich warunkach ptaki znoszą podróże nawet do 6 godzin.

Do transportu ptaków szponiastych, sów i krukowatych możemy wykorzystać pudła kartonowe lub transportery dla zwierząt dostępne w sklepach zoologicznych. Podłoże wyścielamy ręcznikiem papierowym lub gazetą, które można stosunkowo łatwo wymienić, by zapewnić odpowiednią higienę. Natomiast podczas transportu małych ptaków możemy użyć pudła kartonowego, którego podłoże dla zachowania czystości wyścielamy ręcznikami papierowymi bądź gazetą.

Ośrodki rehabilitacji zwierząt to miejsca, w których leczy i rehabilituje się zwierzęta dziko występujące, wymagające okresowej opieki człowieka, w celu przywrócenia ich do środowiska przyrodniczego (fot. Kinga Sroczyńska).

Gdzie powinien trafić ranny ptak

Pomocy dzikim zwierzętom udzielają ośrodki rehabilitacji zwierząt. Ich działalność reguluje ustawa o ochronie przyrody (art. 5 pkt 13, art. 75 ust. 1 i 2, art. 76 ust. 3). Aktualny wykaz ośrodków znajduje się na stronie Generalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska: www.gdos.gov.pl/wykaz-osrodkow-rehabilitacji-zwierzat-w-polsce.

Czasami prościej (bo np. bliżej) jest zwrócić się o pomoc do najbliższego lekarza weterynarii. Szczególnie w przypadku, gdy konieczna jest natychmiastowa pomoc, a od ośrodka czy azylu dzieli nas duża odległość.

Źródła:

Czujkowska A. 2012. Poradnik ochrony bociana białego dla lekarzy weterynarii. TP Bocian
Czujkowska A. 2012. Podstawy rehabilitacji dzikich zwierząt. IWRC.
Cooper J. E. 2002. Birds of prey: Health and diseases. Blackwell Science.
Chitty J., Lierz M. 2012. Manual of raptors, pigeons and passerine birds. BSAVA.

Pomoc pisklętom i podlotom

Monika Klimowicz
Rafał Bobrek

Jednym z najczęstszych problemów, z jakimi można się zetknąć w ptasich interwencjach, jest kwestia nieuzasadnionego zabierania piskląt i podlotów, nazywanego czasem porwaniami. Istotnym działaniem, mającym zapobiegać takim sytuacjom, jest edukowanie społeczeństwa, w tym dzieci i młodzieży. Niezrozumienie mechanizmów funkcjonowania przyrody prowadzi do szkodliwych działań, nawet jeśli są prowadzone w dobrej wierze. Dlatego należy przekazywać wiedzę przyrodniczą tak często, jak to możliwe, z uwzględnieniem języka komunikatu dopasowanego do grup wiekowych i społecznych.

Podloty

Podloty to pisklęta ptaków z grupy gniazdowników, które opuściły już gniazdo, jednak wciąż pozostają pod opieką rodziców. Najczęściej nadal nie są one w pełni lotne. Często może się wydawać, że podlot jest całkowicie osamotniony, opuszczony przez dorosłe osobniki. Najczęściej jednak przebywają one w pobliżu, gdyż opiekunowie nie towarzyszą podlotowi przez cały czas. Nie znaczy to, że podlot jest zawsze całkowicie bezpieczny. Największym zagrożeniem dla niego są udomowione zwierzęta (psy i koty), inne ptaki oraz ludzie, którzy zwiedzeni „bezbronnym" wyglądem młodego ptaka oraz jego pozornym osamotnieniem, próbują na siłę mu pomóc, zabierając go z jego naturalnego środowiska. Takie działanie jest wysoce szkodliwe, gdyż uniemożliwia podlotowi dorastanie wśród innych ptaków i pod opieką własnych rodziców, uczenie się od nich i zdobywanie życiowego doświadczenia w najbardziej sprzyjających i naturalnych warunkach. To dlatego tak istotne jest edukowanie społeczeństwa w kwestii niezabierania podlotów ich ptasim rodzicom.

Są jednak sytuacje, które wymagają naszej interwencji:

- Gdy podlot siedzi na jezdni, chodniku lub w innym miejscu, w którym obecność ludzi, zwierząt czy pojazdów może stanowić dla niego zagrożenie. W takim przypadku młodego ptaka należy przenieść w pobliskie, bezpieczne miejsce (np. posadzić na niskiej gałęzi,

w zakrzewieniu, na parapecie – tak aby np. koty czy psy nie miały do niego dostępu). Rodzice bez problemu odnajdą podlota po wydawanym przez niego głosie, nawet jeśli został on przeniesiony;

- Gdy ptak jest ranny – widoczna jest krew, ma złamane skrzydło, zderzył się z szybą lub z samochodem, został zaatakowany przez inne zwierzę. Wówczas należy niezwłocznie odwieźć ptaka do ośrodka zajmującego się pomocą dziko żyjącym ptakom (patrz rozdział „Pomoc rannym ptakom") lub wezwać odpowiednie służby, żeby przetransportowały ptaka (np. straż miejska/gminna, ekopatrol);
- Gdy ptak jest atakowany przez zwierzęta bądź ludzi. W takim przypadku zawsze należy interweniować. Jeśli to ludzie krzywdzą ptaka – należy niezwłocznie wezwać policję, gdyż takie postępowanie jest łamaniem prawa.

Pisklęta

W przypadku gniazdowników znacznie rzadziej niż podlota zdarza się znaleźć pisklę (nagie, okryte puchem lub pojedynczymi piórami), które niefortunnie znalazło się poza gniazdem, w którym nadal powinno przebywać. Taki ptak zawsze wymaga interwencji, gdyż poza gniazdem nie będzie w stanie przeżyć. Wyjątkiem są zagniazdowniki oraz puchowe pisklęta sów, które także poza gniazdem pozostają pod opieką rodziców, zatem nie wymagają pomocy.

Należy podkreślić, że odchowanie pisklęcia na własną rękę jest bardzo czasochłonne i wymaga specjalistycznej wiedzy i doświadczenia. Z tego powodu jedynym rozsądnym rozwiązaniem jest niezwłoczne przekazanie pisklęcia do wyspecjalizowanego ośrodka zajmującego się pomocą i rehabilitacją ptaków. Zalecana jest również jak najszybsza telefoniczna konsultacja z takim ośrodkiem, specjalistą lub ewentualnie z lekarzem weterynarii celem uzyskania informacji o sposobie udzielenia pierwszej pomocy i przetransportowania pisklęcia do ośrodka. Bez konsultacji nie jest zalecane karmienie pisklęcia na własną rękę, gdyż możemy mu w ten sposób bardziej zaszkodzić niż pomóc. Nasza pomoc powinna się ograniczyć do zabezpieczenia ptaka przed wychłodzeniem, np. w wyniku niesprzyjających warunków atmosferycznych. W upalny dzień można pisklę napoić. Wodę (ewentualnie z dodatkiem odrobiny glukozy) podajemy strzykawką lub pipetą w kącik dzioba, tak aby kropla mogła swobodnie spłynąć po dziobie. Spragniony ptak powinien sam zacząć pić. Jednorazowo podajemy nie więcej niż kilka kropli. Nigdy nie należy wlewać wody do otwartego na siłę dzioba, ponieważ grozi to zachłyśnięciem i śmiercią pisklęcia.

Raz jeszcze trzeba podkreślić, że przeżycie pisklęcia jest uzależnione od tego, w jakim czasie trafi ono pod fachową opiekę kompetentnej osoby. Im krótszy będzie ten czas, tym większe będą szanse pisklęcia na przeżycie.

Zimujące bociany i łabędzie

Rafał Bobrek

Tematem, który powraca do nas każdej zimy, są zimujące w Polsce bociany białe i łabędzie nieme. Osobom postronnym wydaje się, że takie ptaki potrzebują ludzkiej pomocy, by przetrwać zimę. Jednak w większości przypadków nie jest to konieczne, a nawet może ptakom zaszkodzić.

Bociany

Bociany białe mogą pomyślnie przezimować w Polsce nawet bez pomocy człowieka. Dlatego generalną zasadą jest, że w odniesieniu do ptaków zdrowych i niewykazujących oznak osłabienia nie należy podejmować żadnych interwencji. W szczególności nie należy próbować ich odławiać, na co zresztą nie pozwala prawo (ptaki te objęte są ochroną gatunkową). Po napotkaniu zimującego bociana należy w pierwszej kolejności ocenić stan jego zdrowia, a przede wszystkim stwierdzić, czy jest on w stanie latać. Jeśli ptak jest w złej kondycji, ale posiada zdolność lotu, to w warunkach zimowego niedoboru pokarmu i niskich temperatur można podjąć się jego dokarmiania. W miejscu, gdzie ptak przebywa, można wyłożyć odpowiedni pokarm, pamiętając, że bociany są ptakami mięsożernymi. Do dokarmiania najlepiej nadaje się surowe mięso: drób (np. skrzydełka, jednodniowe pisklęta), ryby słodkowodne czy gryzonie. Nie wolno natomiast podawać drobiowych wątróbek, ryb morskich czy wędlin. Bocian, który będzie miał dostęp do pokarmu, z łatwością przetrwa w naszym klimacie zimę. Jeśli mimo dokarmiania bocian wykazuje osłabienie, nie lata, a jego stan się pogarsza lub też ptak jest wyraźnie ranny, konieczne jest jego odłowienie, na co nie potrzeba specjalnego zezwolenia władz ochrony przyrody (rozporządzenie w sprawie ochrony gatunkowej zwierząt, art. 9 pkt 3). Jest to operacja trudna, dlatego też odłowów wolno żyjących bocianów należy dokonywać tylko w razie konieczności, a czynność tę powierzyć specjalistom (ornitolog, lekarz weterynarii, pracownik ośrodka rehabilitacji). Konieczność interwencji można też zgłosić odpowiedniemu organowi (burmistrzowi lub wójtowi), który jest ustawowo zobowiązany do podjęcia odpowiednich kroków

Łabędzie nieme coraz liczniej spędzają zimę w naszym kraju, często w miastach i wsiach (fot. Rafał Bobrek).

(ustawa o samorządzie gminnym, art. 7 ust. 1 pkt 1). Należy pamiętać, że bociani dziób jest groźną bronią, dlatego przy odłowie należy najpierw go unieruchomić (nie zakrywając nozdrzy!). Schwytanemu ptakowi, jeśli jest ranny, należy udzielić pierwszej pomocy, a następnie przetransportować go do lekarza weterynarii lub bezpośrednio do ośrodka rehabilitacji dzikich zwierząt, gdzie udzielona mu zostanie pomoc medyczna. Jeśli bocian nie jest ranny, tylko osłabiony, należy niezwłocznie przetransportować go do ośrodka rehabilitacji. Bociana transportować należy w kartonowym pudle (z otworami zapewniającymi dopływ powietrza) o wymiarach około 70x70x40 cm. Należy jeszcze raz wyraźnie podkreślić, że odłowiony bocian musi zostać przewieziony do ośrodka rehabilitacji (adresy dostępne są na stronie internetowej www.gdos.gov.pl), gdzie otrzyma on fachową pomoc – niezgodne z prawem i zwykle szkodliwe jest przetrzymywanie ptaków na własną rękę w warunkach domowych.

Łabędzie

Łabędź niemy jest gatunkiem regularnie zimującym w Polsce. Choć zjawisko to jest relatywnie nowe (dotyczy kilku ostatnich dekad), to przybrało już znaczne rozmiary (zimę spędza w naszym kraju nawet kilkanaście tysięcy łabędzi) i ciągle postępuje. Jedną z przyczyn jest dokarmianie przez ludzi w okresie, gdy nie jest dostępny naturalny pokarm łabędzi

(rośliny wodne). Stąd łabędzie są obecnie w stanie przezimować w miejscach, gdzie w naturalny sposób nie byłoby to możliwe. Dokarmianie łabędzi jest kontrowersyjną formą pomocy tym ptakom, dlatego nie zalecamy jego podejmowania przed nastaniem prawdziwie zimowej aury, gdy skucie lodem jezior i rzek ograniczy tym ptakom dostęp do naturalnego pokarmu. Rozpoczynając dokarmianie wcześniej, przyczynimy się do zatrzymania migrujących ptaków na nienaturalnych zimowiskach, gdzie będą całkowicie uzależnione od pokarmu podawanego przez ludzi. Łabędziom należy podawać tylko taką ilość karmy, jaką są w stanie spożyć w obecności osoby dokarmiającej. Należy unikać gromadzenia karmy w miejscach dokarmiania, gdyż szybko się ona psuje i może zaszkodzić ptakom. Łabędzie najczęściej dokarmiane są chlebem, jednak nie jest to dla nich odpowiedni pokarm. Chleb nie zaspokaja pełni potrzeb pokarmowych tych ptaków, a do tego, w przypadku długotrwałego spożywania, może powodować u nich choroby przewodu pokarmowego. Dlatego też chleb można podawać jedynie jako dodatek, a podstawą powinny być ziarna zbóż, kasze, płatki zbożowe i drobno pokrojone jarzyny (surowe lub gotowane bez soli), podawane nie do wody, ale na brzegu. Nigdy nie należy też podawać łabędziom resztek naszych własnych potraw. Często podnoszonym problemem jest przymarzanie łabędzi do lodu. Należy pamiętać, że interwencja połączona z wejściem na lód może zakończyć się utonięciem, dlatego próby uwolnienia łabędzi może się podjąć jedynie straż pożarna wyposażona w odpowiedni sprzęt. W rzeczywistości łabędzie przymarzają do lodu stosunkowo rzadko. Dlatego przed zawiadomieniem straży pożarnej trzeba się upewnić, że ptaki są przymarznięte, co wcale nie jest proste. Zimą łabędzie często siedzą bowiem godzinami w bezruchu, by oszczędzać energię. Konieczne jest więc zwykle wielogodzinne obserwowanie ptaków, by ocenić, czy interwencja jest uzasadniona. Czasami informowani jesteśmy o problemie pokrycia lodem powierzchni wody w miejscach zimowania łabędzi. Istotnie, ptaki te potrzebują stałego dostępu do wody, która daje im ochronę przed drapieżnikami i pozwala utrzymać upierzenie w odpowiednim stanie. Po zalodzeniu zbiornika łabędzie powinny jednak naturalnie opuścić takie miejsce i udać się na cieplejsze zimowisko, pozbawione pokrywy lodowej. Wykuwanie łabędziom przerębli w lodzie może po silnym nocnym mrozie zakończyć się przymarznięciem ptaków do lodu, co zagrozi ich życiu i wymagać będzie trudnej interwencji straży pożarnej. Odradzamy więc stosowanie takich rozwiązań. W miejscach regularnie zamarzających zimą nie powinno się prowadzić dokarmiania, by nie przyzwyczajać do nich łabędzi.

Źródła:

Wierzbicka A. (red.). 2017. Poradnik ochrony bociana białego. PTOP, Białystok.
otop.org.pl/ptasie-porady/dokarmianie/zimowanie-labedzi/
www.bocian.org.pl/artykuly/problemy-z-zimujacymi-labedziami-1

8

Kolizje ptaków z przezroczystymi powierzchniami

Ewa Zyśk-Gorczyńska

Każdego roku w wyniku kolizji z szybami giną miliardy ptaków na całym świecie, tym samym szklane powierzchnie stanowią jedną z najważniejszych przyczyn spadku liczebności ptaków w skali globalnej. Zagrożeniem są głównie duże szklane obiekty, takie jak: wieżowce, wysokie budynki, ekrany akustyczne lokalizowane wzdłuż dróg. Również mniejsze szklane powierzchnie (np. wiaty przystanków czy szyby naszych domów i mieszkań) stanowią dla ptaków realne zagrożenie.

Kontrola otoczenia przezroczystej powierzchni to najlepszy sposób na zbadanie, czy stanowi ona pułapkę dla ptaków. Na zdjęciu drozd śpiewak odnaleziony w pobliżu szklanej wiaty przystankowej (fot. Ewa Zyśk-Gorczyńska).

Dlaczego ptaki uderzają w szyby?

Ptaki mimo doskonałego wzroku nie widzą szyb, dlatego próbując dotrzeć do miejsc dla nich atrakcyjnych, tj. schronień czy żerowisk, rozbijają się o szklane powierzchnie. Wynika to z dwóch powodów. Po pierwsze, szyby – ze względu na swoją przejrzystość – są dla ptaków niewidoczne. Po drugie, ptaki zderzają się z szybami także z uwagi na efekt odbicia, inaczej nazywany efektem lustra. Każdy rodzaj szkła, niezależnie od warunków atmosferycznych, może odbijać różnorodne elementy środowiska, np. niebo, budynki, roślinność. Ptaki widzą więc w szybie obraz będący odbiciem struktur znajdujących się naprzeciw szyby. Gdy próbują przedostać się do atrakcyjnych dla nich biotopów, dochodzi do kolizji. Czasami ptaki widzą w szybach swoje własne odbicie, które może być przez nie potraktowane jako rywal. Wówczas, walcząc i starając się przegonić „intruza" ze swojego terytorium, uderzają w szyby.

Aby udowodnić, że problem kolizji ptaków z transparentnymi powierzchniami jest ważny, należy go monitorować i badać. Dzięki temu możliwe będzie wypracowanie i wprowadzenie uniwersalnych rozwiązań zabezpieczających szklane obiekty w Polsce. Taki monitoring prowadzony jest przez Ogólnopolski Rejestr Kolizji Ptaków ze Szklanymi Elementami Infrastruktury „Szklane Pułapki". Zachęcamy do włączenia się w akcję, zgłaszania do rejestru szklanych obiektów zagrażających ptakom oraz obserwacji kolizji ptaków z szybami: www.szklanepulapki.pl. Osoby zainteresowane zapraszamy do kontaktu i współpracy: szklanepulapki@gmail.com.

Co zrobić, jeśli ptaki uderzają w szyby? Największym zagrożeniem dla ptaków są „puste" okna z dużą refleksyjnością szyb powodującą mocne odbijanie promieni świetlnych. Powieszenie w oknach firan, zasłon czy żaluzji sprawia, że szyby stają się dla ptaków lepiej widoczne. Dobrym rozwiązaniem są również rolety, szczególnie te z elementami dekoratorskimi, na przykład paskami stosowanymi w roletach typu „dzień-noc". Skuteczną metodą minimalizowania kolizji ptaków z szybami jest przyklejenie na szyby naklejek, w szczególności pasków, można również zastosować naklejki ozdobne. Należy jednak pamiętać, że jedna naklejka na szybie nie wystarczy, aby uchronić ptaka przed kolizją. Poziome paski zabezpieczające szklaną powierzchnię powinny mieć szerokość ok. 2 cm i być oddalone od siebie o maksymalnie 5 cm. W przypadku linii pionowych odległość ta może być większa, jednak nie powinna przekraczać 10 cm. Zachowanie odpowiednich odległości podczas naklejania elementów zabezpieczających szybę jest ważne dla skutecznej ochrony ptaków przed kolizjami. Warto pomyśleć o ptakach już na etapie projektowania budynków, takich jak budynki mieszkalne czy biurowce. Podczas wyboru okien można się zdecydować na takie z mniejszą refleksyjnością szkła, dodatkowo zabezpieczone powłoką odbijającą światło UV. Taki rodzaj szyb jest widoczny dla ptaków, ponieważ widzą one ultrafiolet. Tymczasem dla ludzkiego oka szyby z powłoką UV są niemal przezroczyste. Skutecznym sposobem minimalizowania ptasich kolizji z szybami są także specjalne rolety „bird screen",

umieszczane na zewnętrznej stronie okna. Są to rolety przypominające moskitiery, dzięki którym, nawet jeśli dochodzi do kolizji ptaka z szybą, siła uderzenia jest amortyzowana i ptak nie odnosi śmiertelnych urazów.

Jak stwierdzić, czy budynek stanowi dla ptaków szklaną pułapkę? Należy kontrolować bliskie otoczenie szklanej powierzchni oraz uważnie przyglądać się samym szybom. Dowodem kolizji jest martwy lub oszołomiony ptak, oraz/lub ślady w postaci przyklejonych do szyb piór lub odbitych na nich sylwetek ptaków. W przypadku martwych lub oszołomionych ptaków należy pamiętać, że są one łatwym łupem padlinożerców i drapieżników, dlatego bezpośrednie stwierdzenie ofiary kolizji w pobliżu okna bywa trudne.

Urazy ptaków doznawane na skutek kolizji z szybami zależą między innymi od siły uderzenia. Dlatego ptaki mogą ponieść śmierć bezpośrednio po uderzeniu lub nawet kilka godzin po kolizji. Zdarza się, że po kolizji ptak pozostaje w stanie oszołomienia, co może trwać nawet do kilku godzin. Wskazówki dotyczące postępowania z oszołomionym ptakiem (lub ofiarą kolizji) podano w rozdziale „Pomoc rannym ptakom".

Jeśli stwierdzimy szklany obiekt zagrażający ptakom, należy poinformować o nim zarządcę budynku, urząd gminy lub miasta oraz właściwą regionalną dyrekcję ochrony środowiska. Jednocześnie warto skontaktować się z lokalną organizacją zajmującą się ochroną ptaków, która może pomóc w doprowadzeniu do usunięcia problemu poprzez właściwe oznakowanie niebezpiecznego miejsca.

Źródła:

Klem D. J. 1989. Bird window collision. Wilson Bulletin 101(4): 606-620.

Knioła T., Pakuła M. 2012. Sposoby minimalizacji kolizji ptaków z powierzchniami przezroczystymi – wyniki badań naukowych a polska praktyka. Przegląd Przyrodniczy XXIII: 121-135.

Machtans C. S., Wedeles C. H. R., Bayne E. M. 2013. A First Estimate for Canada of the Number of Birds Killed by Colliding with Building Windows. Avian Conservation and Ecology 8(2): 6.

Zbyryt A. 2012. Poradnik ochrony ptaków przed kolizjami z przezroczystymi ekranami akustycznymi oraz oknami budynków. Polskie Towarzystwo Ochrony Ptaków. Białystok.

Zyśk-Gorczyńska E., Tomalka-Sadownik A. 2018. Ptasie kolizje z szybami. Ptaki (1): 12-14.

Nielegalny odłów, przetrzymywanie i zabijanie ptaków

Tomasz Wilk

Poniżej opisano postępowanie w przypadku stwierdzenia różnych form zabijania, okaleczania lub krzywdzenia ptaków. W szczególności:

- nielegalnego zabijania ptaków – np. przy użyciu sideł lub broni palnej,
- nielegalnego odławiania ptaków oraz wybierania jaj i piskląt z gniazd,
- nielegalnego przetrzymywania ptaków (np. przetrzymywanie w klatkach odłowionych w naturze ptaków szponiastych lub śpiewających).

Specyficzną sytuacją są również nieprawidłowości stwierdzone podczas legalnie prowadzonych polowań, co krótko opisano na końcu rozdziału.

Wszystkie powyższe sytuacje, jeśli dotyczą dziko występujących ptaków należących do gatunków objętych ochroną ścisłą lub częściową (a więc praktycznie wszystkich krajowych gatunków!), wymagają interwencji, ponieważ są przypadkami łamania prawa, w szczególności zapisów:

- rozporządzenia w sprawie ochrony gatunkowej zwierząt – § 6.1,
- ustawy o ochronie zwierząt – art. 35 ust. 1 (dotyczy tylko zabijania),
- ustawy o ochronie przyrody – art. 52 ust. 1.

Powyższe akty prawne wskazują, że takie czynności jak umyślne zabijanie, okaleczanie, chwytanie, niszczenie jaj lub innych form rozwojowych zwierząt są zakazane, i definiują jednocześnie szczegółowe odstępstwa od tych zakazów.

Pierwszym etapem interwencji powinna być próba ustalenia, czy obserwowane zdarzenie jest nielegalne, ponieważ niektóre aktywności związane z odławianiem, przetrzymywaniem czy też zabijaniem ptaków są wykonywane w majestacie prawa. Dotyczy to w szczególności pozyskiwania gatunków łownych przez członków Polskiego Związku Łowieckiego, a także wszelkich działań podejmowanych w obrębie zdefiniowanych przez powyższe akty prawne odstępstw od zakazów. Pełną listę odstępstw wskazano w rozporządzeniu w sprawie ochrony gatunkowej zwierząt. W praktyce obejmują one najczęściej odłów ptaków i ich chwilowe przetrzymywanie w ramach programów badawczych przez osoby posiadające licencję Stacji Ornitologicznej PAN w Gdańsku i/lub imienne zezwo-

Szczygieł należy do gatunków najczęściej odławianych do nielegalnych hodowli (fot. Miłosz Kowalewski).

lenie wydane przez właściwego regionalnego dyrektora ochrony środowiska lub generalnego dyrektora ochrony środowiska. Warto też pamiętać, że jednym z odstępstw jest prawo do udzielenia pomocy rannemu ptakowi poprzez „schwytanie zwierząt rannych lub osłabionych w celu udzielenia im pomocy weterynaryjnej i przemieszczania do ośrodków rehabilitacji zwierząt" (patrz rozdział „Pomoc rannym ptakom").

Jeśli z kontekstu obserwowanej sytuacji nie wynika jasno, czy jest ona legalna czy nie, powinniśmy poprosić osobę odławiającą czy przetrzymującą ptaka o okazanie stosownego zezwolenia na odstępstwo od zakazów (pamiętajmy, że nie mamy prawa do jej legitymowania, więc osoba taka może odmówić, choć praktyka pokazuje, że jeśli ma zezwolenie, to je okazuje). Zezwolenie takie wydawane jest przez właściwego regionalnego dyrektora ochrony środowiska lub generalnego dyrektora ochrony środowiska na określony czas dla konkretnej osoby (imiennie). Dodatkowo, jeśli obserwowane przez nas zdarzenie ma miejsce w parku narodowym lub rezerwacie przyrody, to osoba taka powinna mieć zezwolenie ministra środowiska na odstępstwo od zakazu prowadzenia odłowu ptaków lub innego typu badań w konkretnym obszarze chronionym.

Jeśli istnieje możliwość złapania sprawców lub przerwania procederu, to interwencja powinna mieć charakter natychmiastowy – wzywamy telefonicznie odpowiednie służby. Jeśli nie ma takiej możliwości (np. odnotowaliśmy jedynie ślady po zdarzeniu – martwe

ptaki na grobli stawu, jaja wybrane z gniazd), to należy złożyć pisemne zawiadomienie do regionalnej dyrekcji ochrony środowiska i dodatkowo ministra środowiska, jeśli sytuacja miała miejsce na terenie objętym ochroną. Każdorazowo opisać należy okoliczności zdarzenia i dołączyć dokumentację, jeśli ją posiadamy. Pamiętajmy, że zgłoszenie może być anonimowe.

Osobną kwestią, lecz powiązaną z tym tematem, jest odnotowanie nieprawidłowości podczas legalnie prowadzonych polowań. Najczęstszym ich rodzajem jest omyłkowe zastrzelenie gatunku objętego ochroną, ale możemy mieć również do czynienia np. z używaniem niedozwolonych metod podczas polowań, np. wykorzystywaniem urządzeń odtwarzających nagrania głosów w celu wabienia. Właściwą ocenę legalności czynności podejmowanych na polowaniach z pewnością ułatwi zapoznanie się z zapisami ustawy Prawo łowieckie oraz rozporządzenia w sprawie szczegółowych warunków wykonywania polowania i znakowania tusz. Procedura postępowania jest tu analogiczna do opisanej wcześniej, jednak w pierwszej kolejności należy zawiadomić Państwową Straż Łowiecką.

Postępowanie w przypadku stwierdzenia nielegalnego pozyskiwania, okaleczania lub zabijania ptaków

1. Pomoc ptakowi
Jeśli tylko jest taka konieczność (ptak jest ranny) i istnieje taka możliwość (jesteśmy w stanie udzielić pomocy).

2. Dokumentacja zdarzenia
Jeśli jesteśmy świadkami nielegalnych działań, warto zrobić zdjęcia lub nagrać film, jeśli jest to możliwe i jeśli pozwalają na to względy bezpieczeństwa.

3. Powiadomienie odpowiednich służb
Wezwanie policji, straży miejskiej lub straży gminnej, a jeśli zdarzenie miało miejsce na terenie Lasów Państwowych – Straży Leśnej (numer telefonu do uzyskania w nadleśnictwie). W następnej kolejności zawiadomienie lub skarga (z przesłaniem pełnej dokumentacji) do regionalnej dyrekcji ochrony środowiska, a jeśli sytuacja miała miejsce na terenie chronionym – dodatkowo do ministra środowiska.

10

Płoszenie i odstraszanie ptaków

Dorota Ochocińska

Zgodnie z art. 52 ust. 1 ustawy o ochronie przyrody w stosunku do gatunków dziko występujących zwierząt objętych ochroną gatunkową mogą być wprowadzone zakazy, m.in.:

- umyślnego zabijania, okaleczania, niszczenia ich jaj i form rozwojowych,
- niszczenia, usuwania lub uszkadzania gniazd lub innych schronień,
- umyślnego uniemożliwiania dostępu do schronień,
- umyślnego płoszenia lub niepokojenia w miejscach noclegu, w okresie lęgowym w miejscach rozrodu lub wychowu młodych lub w miejscach żerowania zgrupowań ptaków migrujących lub zimujących.

Zgodnie z rozporządzeniem ministra środowiska w sprawie ochrony gatunkowej zwierząt bezwzględny zakaz umyślnego płoszenia i niepokojenia dotyczy 10 gatunków ptaków, spośród których 8 to jednocześnie gatunki wymagające ustalania stref ochrony: orzeł przedni, orlik grubodzioby, orzełek, gadożer, raróg, rybołów, cietrzew, głuszec. Dwa pozostałe to kulon i syczek. Dodatkowo w stosunku do kilkudziesięciu gatunków ptaków (oznaczonych symbolem 3 w załącznikach 1 i 2 do ww. rozporządzenia) obowiązuje zakaz fotografowania, filmowania lub obserwacji mogących powodować ich płoszenie lub niepokojenie.

Zakazy, które wskazano powyżej, nie dotyczą gołębia miejskiego (*Columba livia forma urbana*), z wyłączeniem miejsc gniazdowania w trakcie obecności piskląt w gnieździe. Ponadto, w przypadku czapli siwej i kormorana zakaz płoszenia nie dotyczy obrębów hodowlanych ustanowionych zgodnie z przepisami o rybactwie śródlądowym (przy czym odstępstwo to obowiązuje tylko w zakresie dotyczącym miejsc zgrupowań ptaków migrujących lub zimujących, a więc czapli i kormoranów w miejscach noclegu oraz w okresie lęgowym nie wolno płoszyć również w obrębach hodowlanych). W pozostałych przypadkach na odstępstwa od wymienionych zakazów wymagane są zezwolenia generalnego dyrektora ochrony środowiska lub właściwego regionalnego dyrektora ochrony środowiska.

Umyślne płoszenie lub niepokojenie ptaków bez zezwolenia wydanego przez regionalnego dyrektora ochrony środowiska jest wykroczeniem podlegającym ściganiu (zgodnie z art. 52 ust. 1 pkt 13 i 14 ustawy o ochronie przyrody). W przypadku stwierdzenia naruszenia tego zakazu należy zawiadomić policję, powołując się na ww. przepisy oraz informując o braku zezwolenia bądź podejrzeniu takiego braku.

Metody zabezpieczania miejsc przed dostępem ptaków

Zanieczyszczanie otoczenia przez ptaki bywa podłożem konfliktu z człowiekiem. Problem związany jest najczęściej z obecnością gołębia miejskiego, rzadziej wróbla domowego czy jaskółki oknówki. Aby uniknąć problemu, montuje się urządzenia uniemożliwiające ptakom przebywanie w niepożądanych miejscach. Za bezpieczne uznaje się specjalne listwy z kolcami, spirale oraz metalowe siatki.

Montaż odstraszaczy w postaci listew z kolcami nie wymaga zezwolenia generalnego dyrektora ochrony środowiska, gdyż nie jest on wymieniony jako czynność zakazana w ustawie o ochronie przyrody. Jednak powszechnie instalowane na budynkach ostro zakończone metalowe kolce stanowią śmiertelną pułapkę dla ptaków. Zgodnie z opinią generalnego dyrektora ochrony środowiska nt. stosowania kolców odstraszających ptaki z 10 marca 2011 r. zaleca się stosowanie kolców z zabezpieczonymi końcówkami, np. za pomocą nakładek gumowych bądź sylikonowych, bądź też kolców z końcówkami zagiętymi w dół. Dobrym rozwiązaniem jest również zastosowanie kolców gumowych. Ryzyko zranienia ptaków zmniejsza również prawidłowy montaż listew z kolcami. Muszą one być widoczne z dużej odległości, nie mogą być montowane we wnękach balkonowych, na suficie bądź ścianach bocznych (skierowane w dół lub w bok). Kolce nie mogą też utrudniać ptakom dostępu do miejsc lęgowych, np. zasłaniając wlot do otworów, szczelin, z już zajętymi gniazdami.

Idealną sytuacją byłoby, aby podmioty zajmujące się dystrybucją i/lub montażem listew z kolcami udzielały informacji, jak je bezpiecznie montować, i same przestrzegały tych zasad. Oferowane produkty zaś powinny być zaopatrzone w prostą instrukcję, jak je bezpiecznie dla ptaków wykorzystywać. Podobną rolę, jak listwy z drutami, pełnią spirale, czyli skręcone pręty, uniemożliwiające ptakom zajęcie stabilnej pozycji siedzącej w miejscu zamontowania. Inną metodą są niemal niewidoczne poziome druty, które obracają się, gdy ptak próbuje na nich usiąść, przez co zabezpieczają płaską powierzchnię (np. parapet) przed dostępem ptaków. Kolejnym rozwiązaniem jest instalacja metalowej siatki stanowiącej barierę. W takie siatki ptaki się nie zaplątują, więc są one bezpiecznym rozwiązaniem. W przeciwieństwie do siatek nylonowych, które zwykle szybko ulegają uszkodzeniu i stają się niebezpieczną pułapką.

Inną metodą odstraszania jest metoda akustyczna. Należy przez nią rozumieć stosowanie wszelkiego rodzaju urządzeń emitujących dźwięki – zwykle głosy drapieżników lub przestraszonych ptaków. Ale uwaga, aby móc używać tej metody w sezonie lęgowym, trzeba mieć zezwolenie regionalnego dyrektora ochrony środowiska. Metoda ta na dłuższą metę jest nieskuteczna, ponieważ ptaki przyzwyczajają się do emitowanych odgłosów, zaczynają je ignorować i wracają do preferowanych miejsc. Bardzo rzadko natomiast przyzwyczajają się do nich ludzie, co wywołuje sąsiedzkie konflikty.

Metody zabezpieczania miejsc przed odchodami ptaków

Zapobieganiu zabrudzeniom powstającym pod gniazdami jaskółek czy wróbli służy montowanie podstawek, które zatrzymują odchody ptaków. Powinny być one zamontowane w sposób nieutrudniający ptakom dolotu i wlotu do gniazda. Zabrudzenia nie zagrażają wtedy bezpośrednio higienie ludzi i jednocześnie nie ograniczają ptakom dostępu do gniazd. Montaż półek lęgowych dla oknówek również zabezpiecza przed zanieczyszczaniem. Innym rozwiązaniem jest powieszenie w bezpiecznych miejscach trocinobetonowych gniazd zastępczych z otworem na środku (nie z boku). W razie potrzeby można je dodatkowo zabezpieczyć od spodu podstawką zatrzymującą ewentualne odchody. Można pokusić się również o wybudowanie miejsc przeznaczonych dla całej kolonii oknówek, tzw. jaskólników, stosowanych w Niemczech na wzór coraz częstszych wież dla jerzyków.

Kolejnym problemem jest zanieczyszczanie parków, cmentarzy i innych terenów zielonych, gdzie ptaki (głównie kawki i gawrony) tworzą kolonie lęgowe lub gromadnie nocują i mogą niszczyć odchodami ławki, alejki, nagrobki czy karoserie samochodów. Dodatkową niedogodnością jest hałas. W przypadku dużej uciążliwości i braku alternatywnych rozwiązań dopuszczalne jest płoszenie dużych skupisk ptaków – ale wyłącznie za zgodą regionalnego dyrektora ochrony środowiska. Wnioski rozpatrywane są indywidualnie, a działania zaradcze muszą być wykonywane pod okiem ornitologa. Stosuje się odstraszanie przy użyciu ptaków drapieżnych (wykonywane przez licencjonowanych sokolników) lub straszenie ptaków metodą hukową. Niszczenie gniazd dopuszcza się poza sezonem lęgowym, a po jego rozpoczęciu tylko do momentu złożenia lęgów. Skuteczność każdej z metod zależy od tego, w skali jakiego obszaru ją oceniamy. W przypadku aglomeracji miejskich z kilkoma enklawami zieleni ptaki wypłoszone z jednego parku przeniosą się do kolejnego i problem zaczyna dotyczyć sąsiadów. Być może najlepszym i najskuteczniejszym rozwiązaniem do zastosowania w miejscach przebywania dużych kolonii ptaków jest wzmożenie zabiegów sanitarnych, np. częstsze mycie ławek i innych elementów infrastruktury, oraz czasowe ograniczanie ludziom dostępu do fragmentów takich obszarów.

W starciu z potrzebami człowieka ptaki są zawsze na przegranej pozycji, a jednocześnie stanowią one niezbędny element miast. Zaprezentowane rozwiązania powinny ułatwić koegzystencję ludzi i ptaków w siedliskach zurbanizowanych i silnie przekształconych przez człowieka.

Nieszkodliwe fotografowanie ptaków

Tomasz Wilk

Fotografowanie ptaków staje się coraz popularniejszym zajęciem. Jeśli wykonywane jest niewłaściwie, może być dla nich zagrożeniem i jednocześnie stanowić wykroczenie w rozumieniu przepisów prawa. Wskazuje na to m.in. art. 52 ust. 1 pkt 14 ustawy o ochronie przyrody zakazujący fotografowania, filmowania lub obserwacji mogących powodować płoszenie lub niepokojenie dziko występujących zwierząt gatunków objętych ochroną gatunkową. Ponadto ustawa zakazuje umyślnego płoszenia lub niepokojenia w miejscach noclegu, w okresie lęgowym w miejscach rozrodu lub wychowu młodych lub w miejscach żerowania zgrupowań ptaków migrujących lub zimujących.

Aktywność fotograficzna powinna więc być prowadzona w taki sposób, aby nie zakłócać zaspokajania podstawowych potrzeb ptaków – odpoczynku, rozrodu czy żerowania. Osoby fotografujące, aby sprostać takim wymogom, muszą niwelować możliwość płoszenia ptaków, wykorzystując maskowanie, odpowiedni sprzęt (np. obiektywy o długich ogniskowych) oraz wiedzę o biologii gatunku. Wskazówką powinny być dla nich wytyczne Związku Polskich Fotografów Przyrody dostępne w kodeksie etycznym (zpfp.pl/o-zpfp/kodeks-etyczny), który opisuje również specyficzne sytuacje związane z fotografowaniem ptaków, np. wykorzystywanie dokarmiania czy wykonywanie zdjęć ptaków przy gniazdach. Niezbędne jest również spełnienie wymogów formalnych. Pamiętajmy, że rozporządzenie o ochronie gatunkowej zwierząt wskazuje listę kilkudziesięciu gatunków, w odniesieniu do których

Maskujące ubranie fotografa i bezpieczna odległość minimalizują ryzyko spłoszenia fotografowanych ptaków (fot. Michał Baran).

wprowadzony jest zakaz fotografowania, filmowania lub obserwacji, mogących powodować ich płoszenie lub niepokojenie. Jeśli zamierzamy te gatunki fotografować w sposób, który może powodować płoszenie (np. z niedużej odległości lub z wykorzystaniem drona), konieczne jest uzyskanie zezwolenia właściwego regionalnego dyrektora ochrony środowiska lub generalnego dyrektora ochrony środowiska, a jeśli fotografowanie odbywa się na obszarze parku narodowego lub rezerwatu przyrody – również ministra środowiska.

Na straży przyjaznej ptakom fotografii przyrodniczej powinniśmy stać przede wszystkim w odniesieniu do samych siebie. Jednak z łamaniem prawa przy okazji fotografowania ptaków możemy spotkać się także w terenie. Ścieżka postępowania w przypadku odnotowania fotografa, który w naszej ocenie łamać może zasady prawne fotografii przyrodniczej, jest następująca:

1. Upewnij się, czy działanie jest niezgodne z prawem
Jeśli sytuacja wskazuje na możliwość łamania prawa (np. ktoś fotografuje przy gnieździe lub wykonuje zdjęcia w obszarze chronionym), poproś o okazanie stosownego zezwolenia na odstępstwo od zakazów (nie mamy prawa do legitymowania, więc fotograf może odmówić, ale praktyka pokazuje, że jeśli posiada zezwolenie, to je pokazuje).

2. Udokumentuj nielegalną praktykę
Wykonaj zdjęcia (lub nagraj film) ilustrujące zachowania łamiące w twojej ocenie prawo.

3. Zgłoś zdarzenie odpowiednim służbom
Zgłoś telefonicznie możliwość wykroczenia na policję lub do Straży Leśnej (jeśli zdarzenie miało miejsce na terenie Lasów Państwowych; numer uzyskasz, dzwoniąc do nadleśnictwa). Warto także o takim fakcie poinformować pisemnie właściwą, regionalną dyrekcję ochrony środowiska.

Specyficzną formą interwencji może być również reakcja na zdjęcie zamieszczone przez kogoś w internecie. Jeśli w naszej opinii zdjęcie zostało wykonane z pogwałceniem przepisów prawa (np. w opisie zdjęcia wskazana jest lokalizacja, a my wiemy, że lokalna RDOŚ nie wydaje zezwoleń na wykonywanie zdjęć danego gatunku), należy zgłosić taki fakt na policję, wysyłając kopię pisma również do właściwej regionalnej dyrekcji ochrony środowiska, najlepiej drogą listowną, wskazując okoliczności i dokumentację (np. tzw. print screen).

Na koniec warto dodać, że powyższe informacje dotyczyć mogą nie tylko fotografowania, ale także niewłaściwie prowadzonej obserwacji ptaków. W takich przypadkach również powinniśmy reagować, postępując zgodnie ze wskazanymi powyżej wytycznymi.

Dokarmianie ptaków poza okresem zimowym

Rafał Bobrek

Dokarmianie dzikich ptaków jest współcześnie jednym z najbardziej popularnych rodzajów interakcji ludzi z dzikimi zwierzętami, przynajmniej w Europie i Ameryce Północnej. Dawniej ograniczone niemal wyłącznie do okresu chłodów i niedostatku pokarmu w zimie, obecnie coraz częściej przybiera formę udostępniania ptakom pokarmu przez cały rok. Dokarmianie ptaków poza okresem zimowym wywołuje sporo kontrowersji i z tego powodu ma zarówno swoich gorących zwolenników, jak i przeciwników. Ogólnopolskie Towarzystwo Ochrony Ptaków stoi na stanowisku, że w krajowych warunkach nie jest to metoda ochrony ptaków warta polecenia.

Dostępność pokarmu jest z pewnością jednym z najważniejszych czynników ekologicznych wpływających na dynamikę populacji danego gatunku. Jednak rzeczywiste skutki sztucznego dokarmiania, szczególnie efekty długoterminowe i dotyczące poziomu populacyjnego, są nadal słabo udokumentowane naukowo. Badania wskazują, że dokarmianie może poprawiać przeżywalność ptaków lub efektywność ich rozrodu (m.in. długość okresu lęgowego, liczbę lęgów i piskląt), a także powodować, że ptaki mogą więcej czasu w ciągu doby poświęcać na czynności niezwiązane z żerowaniem (np. na odpoczynek). Pomimo tego, ze sztucznym dokarmianiem ptaków, szczególnie tym prowadzonym poza okresem zimy, wiążą się liczne obawy i niejasności. Należy do nich kwestia modyfikacji naturalnych zachowań i uzależnienia dzikich ptaków od pokarmu wykładanego przez człowieka, i to już nie tylko zimą, kiedy trudno o naturalny pokarm, ale przez okrągły rok, także w okresach obfitości owadów, nasion i owoców. A ludzka pomoc bywa kapryśna i nieprzewidywalna… Związana jest z tym kolejna obawa – że pokarm podawany przez człowieka nie będzie wystarczająco odżywczy i nie zaspokoi fizjologicznych potrzeb ptaków, dodatkowo zmiennych sezonowo. Szczególne emocje budzi obawa, że dokarmianie w okresie lęgów spowoduje, że pisklęta będą karmione przez rodziców sztucznym pokarmem znajdowanym w karmniku, a to odbije się na ich zdrowiu i zaburzy prawidłowy rozwój. Można sobie bowiem wyobrazić, że zabiegany w okresie lęgowym rodzic łatwo da się skusić na karmnikowy „fast food", zamiast poszukać pisklętom smakowitych i odżywczych gąsienic. Co więcej, w ciepłych

porach roku w wykładanym ptakom pokarmie (szczególnie zabrudzonym ich odchodami) znacznie szybciej niż zimą namnażają się drobnoustroje, które mogą powodować choroby zarówno u piskląt, jak i u dorosłych. Warto też zdawać sobie sprawę, że gromadzące się przy karmniku ptaki mogą „wymieniać" między sobą choroby i pasożyty oraz przyciągać drapieżniki (np. koty). A utrata życia przez rodzica w okresie karmienia często oznacza dla piskląt wyrok śmierci. Jednym z aspektów dokarmiania wzbudzających największe kontrowersje jest wpływ na zachowania migracyjne ptaków. Otóż, zapewniając ptakom przez cały rok pożywienie, czyli zasób, którego niedostatek jest podstawową przyczyną podejmowania przez nie sezonowych wędrówek, przyczyniamy się do zmiany terminów, tras i zasięgu przelotów niektórych gatunków, a nawet wpływamy na decyzję, czy konkretny osobnik w ogóle podejmie wędrówkę. Warto zdawać sobie sprawę, że szczególnie silny wpływ na to będzie miało prowadzenie dokarmiania w okresie migracji jesiennej.

Dokarmianie gołębi miejskich

Niezwykle problematycznym przypadkiem związanym z dokarmianiem ptaków poza okresem zimy jest dokarmianie gołębi miejskich, które bardzo często budzi opór społeczny. Z przyrodniczego punktu widzenia wspieranie tego gatunku nie jest potrzebne, gdyż radzi on sobie znakomicie. Dokarmianie gołębi może natomiast doprowadzać do sąsiedzkich konfliktów i zniechęcać inne osoby do ochrony ptaków i przyrody w ogóle. Z tego powodu, jeśli już decydujemy się na dokarmianie gołębi miejskich (co odradzamy), dbajmy o czystość i zachowanie odpowiednich warunków sanitarnych miejsca karmienia oraz róbmy to w miejscu ustronnym, by nie przeszkadzać innym mieszkańcom i nie narażać się na oskarżenia o zaśmiecanie (co grozi mandatem). Warto pamiętać, że według prawa władze gminy nie mogą uchwalić powszechnego zakazu dokarmiania ptaków (w tym gołębi). Na terenach wspólnot i spółdzielni mieszkaniowych mogą istnieć odrębne regulacje, należy jednak zaznaczyć, że zawsze muszą być one zgodne z zapisami ustawy o ochronie zwierząt.

Ciągle jesteśmy dalecy od zrozumienia rzeczywistej ekologicznej roli, jaką dokarmianie odgrywa w populacjach ptaków zasiedlających nasze miasta i wsie. Niemniej jednak powszechnie akceptowane jest, że dokarmianie ptaków ma duże znaczenie w kształtowaniu proekologicznych postaw w społeczeństwie, a badania ankietowe wskazują, że jedną z najczęstszych przyczyn dokarmiania jest chęć przywabienia ptaków do własnego ogrodu, by cieszyć się ich obecnością. Nie negując społecznych korzyści tej praktyki, ale kierując się ostrożnością w ocenie możliwych skutków ekologicznych, odradzamy prowadzenie dokarmiania ptaków poza okresem zimowych śniegów i mrozów. Z uwagi na słabo rozpoznane ekologiczne efekty korzystania z karmników w ciepłych porach roku i dostępność naturalnego pokarmu zapewnianie ptakom w tym okresie stałego dostępu do sztucznych źródeł pokarmu nie wydaje się niezbędną ani szczególnie efektywną formą pomocy przyrodzie.

Stroszenie piór poprawia izolację termiczną, dlatego zaobserwowany zimą napuszony bocian niekoniecznie wymaga interwencji. Ptak na zdjęciu był w pełni lotny i nie wykazywał oznak choroby lub osłabienia, patrz: rozdział 7 (fot. Marcin Karetta).

Celem OTOP jest zachowanie dziedzictwa przyrodniczego dla dobra obecnych i przyszłych pokoleń

Ogólnopolskie Towarzystwo Ochrony Ptaków (OTOP) to założona w 1991 r. organizacja pozarządowa o statusie pożytku publicznego. Zajmuje się ochroną dzikich ptaków i miejsc, w których one żyją. Prowadzi działania z dziedziny czynnej ochrony przyrody i monitoringu przyrodniczego, kształtuje politykę mającą wpływ na środowisko, organizuje wiele akcji edukacyjnych. Działania OTOP wspiera rzesza kilku tysięcy członków, wolontariuszy i sympatyków.

Publikacja „Ptasie interwencje. Praktyczny poradnik" jest efektem projektu „Wolontariat wysokich lotów", którego celem jest motywacja i integracja środowiska wolontariuszy działających na rzecz ochrony ptaków i ich siedlisk. Projekt współfinansowany jest ze środków Programu Funduszu Inicjatyw Obywatelskich na lata 2014–2020.

Wesprzyj nasze działania – razem możemy więcej. Zostań członkiem OTOP.
Zostań wolontariuszem OTOP!

Przekaż 1% podatku KRS 0000015808

Przekaż darowiznę
Nr rachunku: 95 1090 1841 0000 0001 1457 9706

ISBN 978-83-89830-29-6

www.otop.org.pl

www.facebook.com/OTOP.BirdlifePolska